

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

14264

1875

37
U-23

ՊԱՅՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ
ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏՐԻԱՐԳԱՐԱՆԻ

ՀԱՄԱՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ

1872-1874 ԱՄԻՆ

Ա.Ռ.

ԱԶԳԱՅԻՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆ

Կ. ՊՕԼԻՍ

176

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ս. ՄԻԲԱՅԼՆԱՆ

(1875)

2001

2010

37
Ա - 23

37
Ա-23

Հասցե՝ Մանկիկան հրատարակի
Առաջընթաց, 28-9-1971
Պատկերասրահ

ՀԱՄԱՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԳՈՅ

1872-1874 ԱՄԻՆ

ԱՌ

ԱԶԳԱՅԻՆ

ՔԱՂԱՔԱՍԱՆ ԺՈՂՈՎՆ

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ս. ՄԻԲԱՑԵԼԵԱՆ

(1875)

ՀԱՄԱՐԱՏՈՒՌՈՒԹԻՒՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ

1872-1874 ՍՄԻՆ

Ա.Ռ.

ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆ

ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ

Ռուսական Խորհուրդս Քաղաքական
ժողովոց ընտրութեանն և 1872 Սեպտ. 3
Ս.մեհ. Ս. Պատրիարք Հօր հրահրանքն իր
առաջին նստին մէջ իւր զիւանը կազմելով իր
նիստերը շարունակեց մինչև 1874 Յունիսի 17.
և ընդ ամենը հարիւր նիստ ըրաւ այս երկու
տարուան միջոցին մէջ :

Խորհուրդս այս փափակ և ծանր պաշտօնը
ստանձնած օրէն սխառ աչքէ անցնել իր նա-
խորդաց պաշտօնավարութեան տեղեկագրերն
ու ծրագրերը, և արժան համարեց հետևեալ
գլխաւոր և կարեւոր կէտերը նկատառութեան
առնուլ .

Ա. Յարտերութիւնը Քաղ. Խորհրդոց
հետ, և Հոգաբարձութիւնք Աղղային վարժա-
րանաց .

Բ. Գաւառական վարժարան Ղալաթիոց .

Գ. Որբանոց Աղղ. Հիւանդանոցի .

Դ. Աղղ. Գաւառաբարձութեան օգնելու
նարտական հաստատեալ ընկերութիւնք .

Ե. Հրահանգ Ընդհ. բարեկարգութեան
Աղղ. վարժարանաց .

Զ. Վարժապետանոց կամ Կեդրոնական
Ռուսմտարան .

Է. Բարեգործական ընկերութիւն .

Ը. Ախալքիմիա և Ընդհանուր տեսուչ .

Թ. Ռուսմտական վիճակ վարժապետաց .

Ժ. Գաւառական յարաբերութիւնք :

Ա.

ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՔ ՔԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ ՀՅՏ
ԵՒ ՀՈԳԱԲԱՐՉՈՒԹԻՒՆՔ ԱԶԳԱՅԻՆ
ՎԱՐՉԱՐԱՆԱՅ

Աղղային վարժարանները Քաղական Խոր-
հրդոց անմիջական մատակարարութեան և
խնամոց ներքե ըլլալով, փորձով տեսնուած
էր արդէն, ինչպէս մեր նախորդներն ալ կը
հաստատեն, թէ պէտք էր Վարչութեան կր-
թական մասին ունեցած իրատեսութեան և
ընդ Քաղ. Խորհուրդս և Քաղ. Խորհրդոց
ընդ գլխոցական Հոգաբարձութիւնս յա-
րաբերութեանց սահմանը սրտէլ :

Այս մեծ ու անհրաժեշտ պիտոյրը Աղղ.

58569-ահ

3956-Մ.

Վարչութիւնը նկատողութեան առնելով թաղական խորհրդոյ հրահանգը պատրաստեց և գրկեց Խորհրդոյն ի դիտողութիւն . և խորհուրդը ալ քանի մը դիտողութեանց հետ առաջարկեց նաև նախախրթական վարժարանաց ստանանց համառոտ ծրագիր մը, զոր Խորհուրդս արգէն պատրաստած էր, աւելցնել անոր մէջ ՚ի գործադրութիւն, մինչև վարժարանաց բարեկարգութեան Հրահանգին պատրաստութիւնն և հրատարակութիւնը :

Հետեւաբար Թաղական խորհրդոյ հրահանգին համաձայն Խորհուրդս սկսաւ իր յարաբերութիւնները հաստատել մայրաքաղաքիս Թաղական խորհրդոյ հետ և յատուկ շրջաբերական գրերով հրաւիրեց զանոնք ըստ նոյն Հրահանգին նախապէս իրենց թաղային վարժարանաց հոգաբարձութիւնները կազմել ուսումնական և ուսումնասէր անձերէ բաղկացեալ, և վարժարանին ծախքն ու եկամուտը որոշել, և եկեղեցւոյ սնուցելն վճարուելիք անասկան զուտորը յատկացնել :

33 Թաղական խորհուրդը այս շրջաբերականը ընդունած էին, բայց 23ը միայն կրցան իրենց վարժարանին համար օրինաւոր Հոգաբարձութիւններ կազմել, որոնք անմիջապէս վաւերացան Ուսումնական խորհրդոյ կողմէն :

Իսկ Սամաթիոյ համար Խորհուրդս առժամանակեայ հոգաբարձութիւն մը կազմեց, տեղւոյն թաղական խորհրդոյն երկուստեայ թեան պատճառաւ :

Իսկ մնացեալ

1. Իւսկիւտար սէւաթէ
2. Մեջաղիւզ
3. Նարը գափու
4. Գարթալ
5. Գարուչէլմէ
6. Գատրղիւզ
7. Կէտիկ փաշա
8. Գուլգափուի դուրս
9. Էյուզ Ս. Աստուածածին

Ինչ Թաղական խորհուրդներն իրենց յըդուած ջրը և վերջին ազդարարութիւնն ալ ստանալէ ետև գարձեալ անպատասխանի թողուցին հակառակ իրենց սահմանադրական պարտաւորութեան, որոց այս պարագային թեան

նը համար Խորհուրդս բողոքեց առ Քանաքահան ժողովն :

Պէշքաղ . — Թաղական խորհուրդը ծանոյց թէ թաղային վարժարանն Եօրտանեան Հայրապետ Էֆէնտիի շտեշութեանը տակ բարերար անձի մը ծախիւք կը խնամուի, և ինքն որ և է իրաւասութիւն մը հաճի վարժարանին վրայ :

Խորհուրդս հրաւիրելով Հայրապետ Էֆէնտին և անկէ վարժարանին վրայ ըստ բաւակաւին զոչացուցիչ տեղեկութիւններ առնելն զինի, երկու հոգի ընկեր որոշեց իրեն և վարժարանին Հոգաբարձութիւնը կազմեց : Իսկ նոյն բարերար Վսեմ անձին ալ շնորհակալութեան զիր գրեց :

Սրէկեսա . — Թաղային վարժարանն թէև Տարօնեան ընկերութեան ծախիւք և խնամակարութեամբ կը կառավարուէր, սակայն Խորհուրդս ուղեց իրրև ազգային վարժարան Հոգաբարձութեան մը տեսչութեանը յանձնելուստի հրաւիրելով ընկերութեան արժանաւոր տիւ Ստենայետար և անոր հետ բանակցել վերջը նոյն ընկերութեան Տնօրէն խորհրդոյ հինգ անդամները Հոգաբարձու ձանչեց, և ծանոց Թաղական խորհրդոյն :

Հիսար . — Թաղական խորհուրդը Ուսումնական խորհրդոյ պատասխանելով եկեղեցւոյն հաստից անբաւականութիւնը մէջ կը բերէր, և այս մասին անձեանհաստիւնը յայանելով թողին Սանտիպետան վարժարանին տարաւմ վիճակին դարձան կը խնդրէր :

Խորհուրդս Թաղական խորհրդոյ ձեռք Հոգաբարձութիւն մը կազմել առաջ և վաւերացնելով հրաւիրեց զանի ՚ի խորհրդակցութիւն, նաև բնութեամբ ստուգեց որ վարժարանին 1800 դրէի տմնական ծախուց գէմ միայն 300 դրը եկեղեցիէն և շրջագայած զանձանակներէն և 250 դրը աշակերտաց թոշակներէն հաստի կը գոյանար, որով ամէն ամիս 1250 դրէի բաց մը յոռաջ կուգար :

Վարժարանին այս անձուկ վիճակը 1870—72 Տնտեսական խորհուրդն ուշադրութեան առած և 150 դրը Կեդրոնական սնուցելն ամ

տական յատկացուցած էր . սակայն իւր յաջորդն այս որոշումը չէր գործադրած . որով Թաղական խորհուրդը իր պարտուց գէմ 2250 դրը առնելիւր մ'ալ նշանակած էր Կեդրոնական սնուցելն :

Ուսումնական խորհուրդն տեղեկագրելով զոյս Ազգային Վարչութեան, ձեռք բերաւ Կեդրոնական սնուցելն ու նեցած պահանջը, և Հոգաբարձութիւնն ալ Խորհրդոյ հրահանգին վրայ նոյն օրէն հանդանակութեան ձեռնարկելով, վճարեց հին պարտերը, ամբողջացուց վարժարանին ջնքը, երկու ուրիշ տաներ ալ ջինչեց, որոնք վարձու առաջ յաջողեցաւ վարժարանին ծախուց համարատափան եկամուտ մը ձեռք բերել՝ զավագեան արժանի ջանտարիւթեամբ մը :

Սյիտակիսա . — Թաղական խորհրդոյ ուշադրութեամբ ըստ առաջնոյն այս թաղին վարժարանը մնաց Քաթանակեան Խաչիկ Էֆէնտիի Հոգաբարձութեանը տակ . որ իր ծախիւք կառուցած է նոյն վարժարանը, և ծախքն ալ ինք կը հոգայ ազգավարաբար :

Իլեկիպա . — Թաղական խորհուրդը յանուն թաղին երկուս վարժարանոց Հոգաբարձութիւն մը կազմելով տեղեկագրեց Ուսումնական խորհրդոյ ՚ի վաւերացումն . զոր ՚ի նիստ 25 փետրվար 1873 վաւերացուց Խորհուրդս և հրաւիրեց ՚ի պաշտօնավարութիւն :

Ընտրութիւնն քիչ ժամանակ վերջը խնամակարութիւն Հայկանոց վարժարանի անուամբ կիրաւած և 7 տիկնոց ստորագրութեամբ զանգատագիր մը հասաւ Խորհրդոյս, որով առանց իր դոյութիւնը նկատողութեան ստերու երկուս վարժարանոց համար կարգուած Հոգաբարձութեան գէմ կը բողոքէր և այս պատճառաւ իր և նորինիս Հոգաբարձութեան մէջ ծագած իրաւասութեան խնդրոյն հետեանոց վրայ կը հրաւիրէր Ուսումնական խորհրդոյ ուշադրութիւնը :

Մի և նոյն թուականու համակ մ'ալ Հոգաբարձութիւնն գրեց իր, որով աղջկանց և մանչ տղայոց վարժարանոց երկու կանանագրերն հոգորդելով վաւերացուց մը կը խնդրէր .

որոց մէջ իրրև պաշտօնան աղջկանց վարժարանին նշանակած և ձանչեցած էր Գլխավորութիւնը :

Արդէն Սահմանադրութեան Հրահանգին համաձայն խնամակարութիւններն իրաւունք ունեցաւ Հոգաբարձութեան յար և նման պաշտօն վարելու . ուստի երկու կանանագրութիւնները վաւերացնելէ յոռաջ Խորհուրդս բացառութիւն արհանջեց Թաղական խորհրդէն իր այս հակառական որոշմանը վրայ :

Հոգաբարձութիւնը խնամքին ներկայացուց Խորհրդոյս նիստ 16 մայիս 1872 և իր ու խնամակարութեան մէջ ծագած իրաւասութեան խնդրոյն վերջնական կարգադրութիւնը խնդրելով, երկուս վարժարանոց վրայ ունեցած իրաւունքը ջանաց պաշտօնանէր :

Խորհուրդս պարտաւորեցաւ դիմել Թաղական խորհրդոյ արձանագրութեանը, և տեսաւ որ նախորդ Թաղական խորհուրդն ութն արտուար տիկնոց խնամակարութիւն մը կազմած էր թաղին Հայկանոց աղջկանց վարժարանին համար, և ներկայ Թաղական խորհուրդն իր երկու նամակաւոր Գլխավորութիւնը ձանչեցնելն յետոյ, առանց նախապէս լուծելու զայն, յանուն երկուս վարժարանոց Հոգաբարձութիւն մը կազմած և վաւերացնել տրուած էր :

Խորհուրդս նկատելով որ, յոռաջ եկած այս անտեղութիւնը Թաղական խորհրդոյ իրեն գրեւոր հրահանգը սխալ հասկնալէն յոռաջ եկած է, ուստի այս երկու մարմնոց մէջ ծագած անհամաձայնութիւնը վերջացնելու մըտք հրաւիրեց Գլխավորական խորհուրդը և առաջարկեց կամ զանոնք հաշտեցնել և մին աղջկանց և միւսը մանչ տղայոց վարժարանոց խնամակար հաստատել, և կամ Գլխավորութիւնը՝ եթէ յանձն տանու միջոց իր ուսումնական անօրէնութիւնները Հոգաբարձութեան գիտութեամբն ընելու պարտաւորութեան տակ գնել :

Խնամակարութիւն տիկնոցը իրենց կոչմանը և Թաղական խորհրդոյ հրահանգին համաձայն տղային իրենց պաշտօնը վարել . Խորհուրդս ալ այս պարագային մէջ առնելով որ Հոգաբարձութիւնը կը հրաւիրէ, աղջկանց վարժարանը

բանք տարտամ վիճակի մէջ չձգելու համար գրեց Խնամակարութեան, որ իր սրտածոր շարժանի, մինչև որ Թաղական խորհուրդն՝ որ մեծամասնութեան զուրկ էր, օրինաւորապէս ընտրուի և կարգադրուի այս խնդրը :

Բ.

ԳԱՆԱՌԱԿԱՆ ՎԱՐՃԱՐԱՆ ԳԱԼԱԹԻՈՑ

Պօլսոյ վարժարանոց վրայ հսկելու սրտածորին հետ նաև Ղարաթխոյ վարժարանը և Ս. Փրկչեան Հիւանդանոցի սրբանոցը Խորհրդոյ ուշադրութիւնը դրուած էին : Խորհուրդս այցելութիւն ընելով մասնաւոր հետազոտութեամբ նկատեց որ Ղարաթխոյ վարժարանին աշակերտաց մեծ մասը գուստարեակ մանկտին կը կազմէ, և անոնց կարեւորագոյն ուսումնաբեր կաւանդուն, բայց սրբանոցին մէջ շատ նուազ, ինչպէս վարը կը տեսնուի :

Ղարաթխոյ վարժարանը նախորդ Աւսումնական (կրթական) խորհրդոյ առաջարկութեամբ և Վարչութեան սրտամար Աւսումնական խորհրդոյ անմիջական տեսչութեան ներքև տնըւում էր իրբև կեդրոնական վարժարան մը և անոր կազմէ կարգեալ տեսուչ մեծ. Փախապեան Ատեփան Կիկևորի միջոցաւ կը կառավարուէր. տասի Խորհուրդս այս վարժարանին ուսումնական վիճակը բնեկրով գտնացուցիչ գտաւ, և այս վարժարանը կեդրոնական ուսումնարանի կամ Վարժապետանոցի մը վերածելու խորհուրդն յղացաւ, որ յետոյ սխալ տեսնուի, և մինչև այն ատեն ըստ հրահանգին առանձին Հոգարարձութիւն մը կազմեց յիշեալ վարժարանին համար :

Այս անօրէնութիւնը ծանուցուեցաւ Թաղական խորհրդոյ, որպէս զի ամէն ամիս յիշեալ վարժարանին սրտածոր ծախքը յանձնէ Հոգարարձութեան, կամ անոր նշանակած անձին :

Գ.

ԱԶԳԱՑԻՆ ՈՐԲԱՆՈՑ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ

Ազգային Ս. Փրկչեան Հիւանդանոցի սրբանոցին ուսումնական մասը Մանամաղրոպէս Աւսումնական խորհրդոյ վերադառնաւ ըլլալով, այս տեսութեամբ ՚ի նիստ 8 նոյեմբեր 1872 խորհուրդին այցելութիւնն ըրաւ Հիւանդանոցի Արբանոց վարժարանին :

Այս վարժարանը գիշերօթիկ ըլլալով և մասնաւոր սրբ և անտեղծ լողացոյ յատկացած, ընդ տանը 109 ուսանող տղայք ունէր, 62 ը նախակրթարանի մէջ, որոնք առ հաստատակ ընթերցանութեան և գրախորձութեան կը սրտարկին, և 47 տղայ ուսումնարանի մէջ որոնք երեք կարգերու բաժնուած և միայն հայ կարանութիւն կուսանէին, բայցի առաջին կարգի 9 տղայքնեքն, որ առաջերէն և գաղղիւրէն ընդունելը սորվելու համար ամէն օր՝ առ մտա և ձմեռ մինչև Վարը գալուստի ազգային վարժարանը կերթէ եկէին :

Այս երթեկելութեանը սրտածառու տղացոյ ժամանակը յուսովեա կը վառնուէր, որոյ զէմ գիտալութիւն ըրաւ Խորհուրդս և սրղիւնց տղայքը ՚ի Վարը գալուստի զրկել, խոստանալով պէտք եղած դրամն հոյթայթել այդ ուսումները սրբանոցին մէջ մտցնելու համար :

Այս սրբանոցը գէթ օրինաւոր նախակրթարանի մը վերածելու համար արդի ծախաց վրայ 1500 դրը գումարի մը յաւելման պէտք ունէր, զոր ուշադրութեան տանելով Խորհուրդս տեղեկագրեց առ Քաղաքական ժողովն :

Ի նիստ 6 դեկտեմբեր 1872 Ս. Պատրիարքն Քաղաքական ժողովոյ սրտամ համեմատ կը ծանուցանէր Խորհրդոյ որ Հիւանդանոցի սրբանոցը կատարելու և անոր ուսման ընթացքը սահմանելու համար Հոգարարձութեան հետ բանակցի և պէտք եղած հրահանգը սրտարտուելով անոր դրձագրութեանը հոգ տանի :

Հետեւորար Խորհուրդս վաթսոյ երկրորդ այցելութիւնն ընել ՚ի Հիւանդանոց, որ ներկոյ գտնելով Հոգարարձութիւնը յանձնեց այն վարժարանին առանց յայտադիրը, բայց

իր նախորդ այցելութեան տան վարժարանին նկատմամբ ըրած մէկ բանի սրտամները չգործադրուած տեսնելով, սրտարտուեցաւ զիմել Քաղաքական ժողովոյ առաջարկելու և պահանջելու համար, որ

1. Արբանոցի աշակերտները Հիւանդանոցի գոլոցին դուրս չհանուին ինչ և իցէ սրտածառու :

2. Հիւանդանոցի անտուկը սրբանոցին համար սմակուն 1500 դրը չափ աւելի ծախք ընէ, եթէ ստուգուի որ Հիւանդանոցը անկարող է վճարել, կեդրոնական անտուկը հոգոյ պահամ գումարը :

Ի նիստ 11 մարտ 1873 Հոգարարձութիւնը նախկա մը կը ծանուցանէր թէ առաջարկուած ժողովութեաները առ ժամ չպիտի կրնայ գործադրել, մինչև որ մամարանէն օրինաւոր հատոթ մը ձեռք չձգէ :

Հոգարարձութեան այս առարկութեան վրայ թէ Խորհուրդս և թէ Հոգարարձութիւնն հրախրեցան յատեան Քաղաքական ժողովոյ. ուր Խորհուրդս Հոգարարձութեան այն ընթացքին զէմ բողոքելով անօրէնութիւնն սրտահանջեց, նաև առաջարկեց Ժողովոյն թէ Հոգարարձութեան սրտածոր արդէն ծանր ըլլալով, անկարող կը գտնուի սրբանոցին ուսումնական մասին բոր սր տեսչութիւն ընել, հետեւապէս սրբանոցն առանձինն Հոգարարձութեան մը պէտք է յանձնել :

Ժողովը հաստատեց հիւանդանոցի անտուկին կարողութիւնը և 3000 դրը. սմական ուրոնց « ծախք դատարարութեան սրբանոցի անուամբ », և առաջարկեց սրբանոցին ուսումնական տեսչութիւնը առանձինն հոգարարձութեան յանձնել : Հիւանդանոցի Հոգարարձութիւնը սրբանոցին համար 3 հոգիէ բողոքեցեալ Հոգարարձութիւն մը ընտրեց, զոր Խորհուրդս վաւերացուց և ՚ի սրտածառաւարութիւն հրախրեց :

Գ.

ԱԶԳԱՑԻՆ ԳԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՕԳՆԵԼՈՒՆՊԱՏԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆՔ

Աւսումնական խորհրդոյ սահմանադրապէս սրտածոր ինելով դատարարութեան հոգ տանելու նպատակաւ հաստատուած ընկերութիւններուն ձեւատու ըլլալ, թէ և իր սրտածառութեան օրէն սկսեալ հետզհետէ բոլոր Թաղական խորհրդոյ և Գաւառական վարչութեան ժողովոյ ուղղեալ շրջաբերականներով իրենց թաղին և վիճակին մէջ գտնուած ազգային ընկերութեանց և անոնց նպատակին վրայ տեղեկութիւններ խնդրած էր. սակայն վեց կարգ ընկերութեանց վրայ տեղեկութիւն ստացած ըլլալով, միայն անոնց նկատմամբ մտնաւոր ուշադրութիւն կրցաւ ընել :

1. — Անուկը ընկերարիւն. Այս ընկերութիւնը իր նպատակին համեմատ 13 տարիէ ՚ի վեր շարունակած և սրղինաւորութեան մասին նշանուոր եղած և գալութեան սրժանացած է :

Այս ընկերութիւնը կիրակնօրեայ վարժարան մ'ունի ՚ի Ղարաթխա, որ 100 ի մտրեանակիր, ջրհանակիր կայն սրտագալտ ազգայիններ կուսանին ամբողջ նախնական ուսումները :

Աւսումնական խորհուրդն իր տաղմն՝ երկրորդ և վերջին այցելութիւններն ընելով ընեց անոր վիճակը և շարժակարութիւն յայտնեց բոլոր այն գաստատուայ, սրր սղղախրար յոր յանձն առած էին ամէն կիրակէ ձրիապէս դատարտուել հոն :

Աւսումնական խորհուրդն զրիտաւորարը ընտրեալութեան սրժանի գտու այն կիրակնօրեայ վարժարանին հիմնադիր և գաստատու Ղազարտեան Քրիստոստուր Կիկևորն որ 13 տարինեքն ՚ի վեր ամէն կիրակի օրերը իր գաստարտութիւնը կը շարունակէ անձնախրարար :

2. — Սանոց ընկերարիւն Խաղաղի. Այս ընկերութիւնը սր բաւական տարինեքն ՚ի վեր կազմուած է, թաղին Աերսիւսեան վարժարան :

նի նիւթական գորգայմանը նպատակու նը-
պատանն ունի , Թաղական խորհուրդը պաշ-
տօնապէս ճանչցուց Ռուսմտական խորհրդոյ ,
անոր կանոնադիրը յղելով , և միանգամայն
սա վարժարանն ընելիք նիւթական նպատ-
անն վրայ դաճացուցիչ տեղեկութիւններ հա-
զարդելով :

Խորհուրդս այն կանոնադիրը 'ի հարկին
փոխիւրով պիտի վաւերացնէր , եթէ կրկին
անգամ պահանջուած քանի մը տեղեկութիւն-
ները հասնէին :

3. — Քանոց ընկերութիւն Սաւարիոյ . Սա-
մաթիոյ Սահակեան Սանուց ընկերութեան նը-
կատմամբ , որ բաւական տարիներէ 'ի վեր
հաստատուած էր և այժմ՝ զոյսթիւն չունէր ,
(ինչպէս կը հաստատէ նախորդ 1863-65 ի Ռու-
սումնական խորհրդոյ տեղեկագիրը) գրուեցաւ
Հոգարարձուութեան զայն վերահաստատելու .
և ըստ այնմ՝ հրահանգ գրուեցաւ . հարկ եղած
ձեւնաւորութիւնը ընելով իր ստաճին նպատա-
կին համեմատ ընթացեալու համար :

4. — Տարօնեան ընկերութիւն Սրէնեայի .
Սթէնեայի մէջ հաստատուած այս ընկերու-
թեան նպատակն էր թողին Տարօնեան վար-
ժարանին բոլոր ամսական ծախքն հոգալ , և
վարժարանին յառաջադիւմութեան հոգ տանիլ :

Սթէնեայի Թաղական խորհուրդը , վարժա-
րանին վիճակագիրը իրմէ խնդրուած առեւն ,
ճանչցուց զայն Ռուսմտական խորհրդոյ , տե-
ղեկագրելով վարժարանին վրայ անոր տարած
հոգն ու բրած պաշտպանութիւնը , զորս ցարդ
կը շարունակէ :

5. — Հարկի վարդանեան ընկերութիւն 'ի
Պոլիս . Ս . Պատրիարք հայրը Հաճընի ընկե-
րութեան զիւանին մէկ նամակը Խորհրդոյս
ու չաղրութեանը յանձնած էր , որով ընկերու-
թիւնը Հաճընի գանուած վարժարանին շնորհ
մեծցնելու համար կառուարկէր , որ Հաճընի
ազգային մէկ տանը տեղացն ազգային վար-
ժարանին յատկացուի . այս ընկերութիւնը Պո-
լիս կազմուած ըլլալով , Խորհուրդս հրահանգ
ընկերութեան ստեղծուելու Գրիգորեան Ռու-
սին Էփէնոսին :

Առեւտրական այս խնդիրը ինքնին վերջու-
ցած ըլլալը յայտարարելով , միայն նայն վար-
ժարանը կուզէր ամէն կերպով անկախ ընել
Վարդանեան ընկերութեան հսկողութեանը
տակ :

Խորհուրդս միայն վարժարանին նիւթական
մասը անկախ ճանչնալով , բարոյականը գա-
ւաթին Ռուսմտական խորհրդոյ և առաջնորդին
իրաւասութեան ներքեւ ըլլալը ծանոցց : Իսկ
ընկերութեան նպատակին և նիւթական կա-
րուելեան վրայ խնդրուած տեղեկութիւննե-
րը ստալու անպատրաստ գանուիլը ծանուցանե-
լով , Ռուսին Էփէնոսի խոստացաւ քիչ օրէն
հանդերձ վարժարանին յայտագրովը բերել
տալ և մատուցանել Խորհրդոյս , որ ցարդ չէ
ստացած :

Ե .

ՀՐԱՆԱԿ ԸՆԳՉԱՆՈՒՐ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԵԱՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՐՃԱՐԱՆԱՑ

Թաղական խորհրդոյ հրահանգին մէջ որ-
չափ որ Վարչութեան ընդ Թաղական խոր-
հուրդս և Թաղական խորհրդոյ ընդ Հոգարար-
ձուութիւնս եղած յարաբերութեանց սահմանը և
նախնական ուսմանց ծրագիրն որոշուած էր ,
սակայն ազգային վարժարանաց ուսմանց ընդ-
հանար չիմնագրի մը և հոգարարձուութիւններուն
ուղղեցոյց ըլլալու և ազգային վարժարանները
բարեկարգեալ գրութեան մը ենթարկելու հա-
մար ընդհանուր բարեկարգութեան կանոնադ-
րի մը պէտք տեսած էր Խորհուրդս . ինչպէս
նաև իր նախորդներն ալ այս պէտքը կը հա-
տատեն :

Եւ ըստ որում 1863-65 ի Ռուսմտական
խորհուրդն այսպիսի կանոնադիր մը յօրինած
էր և սակաւին ազգային Վարչութեանէն փա-
ւերացած շէր . սակաւ Խորհուրդս զայն իրեն
ուղղեցոյց սենեալով , և ազգային վարժարա-
նաց արդի վիճակին համեմատ ժամանակին
պահանջած պիտայրները նկատողութեան սա-
նելով Հրահանգ ընդհանուր բարեկարգութեան
ազգային վարժարանաց անուն կանոնադրութիւն

նր պատրաստեց և ներկայացուց ազգային Կեղ-
անական Վարչութեան Խառն Ժողովոյն 'ի
վաւերացումն հետեւեալ տեղեկագրով :

Առեւտրատէլ Կրթական Հայր
Նախագահ Ազգային Վարչութեան
Խառն Ժողովոյ .

Ռուսմտական խորհուրդս իր պաշտօնի կոչ-
ուած օրէն մտադիր էր թէ Մայրաքաղաքիս և
թէ Գաւառաց Ազգային վարժարանաց միտրի-
նակ ուղղութիւն մը տալու նպատակաւ հըրա-
հանգ մը ծրագրել , և որոյ համար պէտք էր իր
քով պատրաստ ունենալ անանց արդի վիճա-
կին վրայ կարեւոր տեղեկութիւններ և ման-
րաման ծանօթութիւններ , զոր բաւական եր-
կար ժամանակի մէջ կարող եղաւ ձեռք բե-
րելու , և որով ներկայ հրահանգս պատրաս-
տելով կը փութայ Կեղանական Վարչութեան
Պատկաւելի Խառն Ժողովոյն ներկայացնել 'ի
վաւերացումն :

Խորհուրդս այս հրահանգը ծրագրած ա-
տեն կէտ նպատակի ունէր ազգային եկեղեցին,
ընդուն և բարոյականը , որը մինչև այսօր մեր
ազգայնութեան կապերն եղած են , և այն
ուսմանըները որք յառաջադէմ՝ ազգայ նախ-
նական և երկրորդական վարժարանաց մէջ կա-
րեւոր դասուած են , և ընականորտր տանց
մէջն ալ միայն անանք գործադրելի պիտի ըլ-
լան , որոյ կը ներքէ մեր վարժարանաց նիւթա-
կան վիճակը :

Արդէն պատկաւելի Ժողովը Խորհրդոյս հա-
մախա թէ մայրաքաղաքիս և թէ մանաւանդ
գաւառաց ազգային վարժարանաց վիճակին
տեղեակ՝ որոշակի սահմանեց թաղական խոր-
հրդոյ Հրահանգին մէջ միայն նախնական ու-
սմանց զլիւսուոր և անհրաժեշտ զիտելիքները ,
և նաև քանի մը չիմնական տնօրէնութիւններ,
որք հոգարարձութեանց՝ Թաղական խորհր-
դոյ և տանց Ռուսմտական խորհրդոյ հետ ու-
նենալիք յարաբերութեանցը կը վերաբերին ,
զորս ներկայ հրահանգիս մէջ կրկնելու հարկ
չ'համարեց Խորհուրդս , 'ի բաց աւետլ անանք՝
որք անհրաժեշտ էին ներկայ Հրահանգիս ամ-
բողջութեանը համար , և որք թուահամարա-
նշանակեալ են :

Նախնական վարժարանի ուսմանըներն ինչ
որ արդէն գծուած էին Թաղական խորհրդոյ
Հրահանգին մէջ , նոյնն են և ներկայ Հըրա-
հանգիս մէջ , միայն տեղացած են սարդ տա-
մարակալութիւն , մարմնամարդութիւն , ազ-
գային երգք : Ատնք ալ պարտաւորիչ ուս-
մանց կարգն անցիլ սրտաշաճ դասեց Խոր-
հուրդս . վտան զի նախակրթութիւնն աւար-
տող տղոց մը՝ մանչ և աղջիկ՝ պէտք ունին
գիտնալու սարդ տամարակալութիւն մը , մէկն
իր արուեստական կամ՝ տեւարական վիճակին
և միւսն իր տնական տնտեսութեանը համար :

Մարմնամարդութիւնը ըստ ամենայնի աղջ-
պահիկ կանոնաց համաձայն կը հասկնանք , որ
բաղաւոր և շարժմանը կանոնաւորելու , ջի-
ղելը և մարմինը պարպնելու կը ծառայէ , բը-
նախին հետի պահելով այն ձեւերէն , որոնք հա-
տարակ մարդոց պիտանի չեն :

Ազգային երգոց համար հարկ չկայ խօսիլ
թէ որչափ կարեւոր են տղայոց ծային վար-
ժութեանց և անանց զգացմանց ուղղութեանը ,
մանաւանդ թէ զիւրութիւն ալ կայ եկեղեցու
կան երգեցողութեան դաստասին միջոյաւ
աւանդելու , և արդէն ալ ամէն ազգային վար-
ժարանի մէջ ազգային երգեր գաւ տալու դը-
րութիւնը ընդունուած է :

Մեր ազգին արդի վիճակին մէջ պարտա-
ւորիչ սահմանուած են միայն այն ուսմանը-
ները , որոնք ազգայնութեան պահպանութեա-
նը և մարդկութեան հարկաւոր են : Տարակոյս
չկայ որ սցաւախով չենք բաւականանար , և
արիչ ստիպողական ուսանելիքներ կան , որոց
պէտք ունինք : Ազգին բաղձանքն իր ազգայ-
նութեան հարկաւոր ուսմանց հետ բարգաւա-
ձեցնել է նաև այն ուսումները , որ մարդկային
կենաց զարգացման և բարեոքման անհրաժեշտ
են . օրինակի համար արուեստական ուսումնե-
րը , որոնց նախնական խիստ անհրաժեշտ զե-
տելիքները սցժժ՝ պարտաւորիչ եղած են , որ-
պէս զի ուսանող պատանին իր նախակրթու-
թիւնն աւարտելուն պէս արուեստից ծառայե-
լու կարող ըլլայ , և իր առած ուսմանըները
կարենան օգտակար ըլլալ արուեստին :

Գաւառներէն հասած վիճակագրելն կը
տեսնենք որ մեր դասաւորի ազգայիւր ամէն

տեսակ արուեստներով կ'զբաղին, մանաւանդ հողագործութեամբ, այլ և այլ արուեստները քաղաքաց և գիւղաքաղաքաց մէջ կերելին, իսկ առ հասարակ ամէն գիւղորդից մէջ գրեթէ իւրարանջիւր գաւառի Հայ բնակչաց 1/5-ը հողագործ են: Ահաւասիկ նախնական և սարսաւորիչ ուսում մը, այն է հողագործութիւնը. որ անհրաժեշտ ուսմանց կարողը դասելը շատ զխելին էր մեզ, բայց առ հասարակ ամէն գիւղորդից մատակարարելը յոյժ դժուարին և այժմ անկարելի իսկ: Այսու ամենայնիւ կթէ Պատկառելի ժողովը Վանորդից խորհրդոյ միջոցաւ հոգ տանի ազգային վանորդից մէջ վարժարան բանալ տարու, ուր ուսանին իւրաքանչիւր թեմերէ հաւարեալ ուշիմ պատանիք: և անոնց միանգամայն աւանդուի Հողագործութեան ուսումը, անոր տեսակները արեւելի գործնականին պատշաճեցնելով հետզհետէ զայն ուղղելու դրութեամբ. այն ատեն կարող կըլլանք տեսնել թաղը գիւղորդից մէջ նախնական ուսմանց հետ հողագործութեան զարգացումն ալ, որ Հայոց ազգին կեանքն է:

Բարձր վանորդից մէջ Հողագործութեան ուսումը մտցնելն ալ այժմ իրականացանք զորժադրելի չեմք համարիր. բայց միթէ մէկ երկու գլխուս որ և հարուստ վանքեր ալ չեն կրնար այժմէն այս մայր արուեստին ուսմանը նախնախնայ, սրտէս զի ասոնցմէ ամանցումն և միւս վանքերն ալ, և այսպէս ընդհանրանայ թաղը երկրին մէջ. կը խնդրեմք որ բարեխնամ Վարչութիւնը այս ամենահարկաւոր կէտը նըկատուի իւր անունը:

Խորհուրդս որչաճ է որ բուն նախակրթարանի և մինչև իսկ բնակարանի մանկութեանը և դաստիարակները հմուտ և իրենց պաշտօնին յարմար անձինք ըլլան: Ընտելաբանի մանկավարժը հայերէն, Հայոց և ընդհանուր պատմութիւններ և ուրիշ գիտութեանց տեղեակ անձ մ'ըլլայ, որպէս զի կարող ըլլայ տղայոց տարիքին համեմատ գաւարձադի և բարոյական սրտամութիւններով ընթերցանութիւն, գիր, քրիստոնէական ու բարոյական հրահանգներ սովորեցնել ու աշակերտները ընտելացնել վարժարանի:

Բուն նախակրթարանի դաստիարակները

ու մանկավարժները պէտք է որ մինչև այն աստիճան հմուտ ըլլան, որ կարողութիւն ունենան ընդհանուր բարոյականի դաստիարակութիւն ընելու, և իրենց այս դասերուն մէջ ասողջարանութեան կանոններ ուսնողելու, բնական գիտութեանց սկզբանցը և կարևոր գիտելիքներուն վրայ դաստիարակելու պարզ և զիւրիմաց բացատրութիւններով, և նաև արուեստական ծանօթութիւններ և մանաւանդ հողագործական սկզբունքներ ուսուցանելու թէ գործնական և թէ տեսական կերպով: Խորհուրդս մատուցի է արդէն մանկոնց համար հողագործական գիտելիքներով սրտորատուել ընթերցարան և չափահասից համար ալ հողագործութեան վերաբերեալ զանազան գրքեր տպել տալ:

Արդ այս տեսակ դաստիարակներ և մանկավարժներ ունենալու համար վարժապետանոցի պէտքը արդէն անհրաժեշտ տեսած էր Խորհուրդս և սակէ առաջ մանրամասն տեղեկագրով մը հաղորդած էր ազգային Վարչութեանը, որոյ մէջ սպայաւարտ էր այս օրուրէն գործադրելի ըլլալը, դարձեց և անոր տարեկան ծախքը պատրաստած ըլլալով, միայն կը մնար ազգային Վարչութեանը հաւանութիւնը:

Խորհուրդս նաև զգացած է արուեստանոցի մը պէտքը, ուր որ և ազրատ տղայք գործնական արուեստներ սովորելով ապագանին կ'ապահովեն: Սուրբ Փրկչի ազգային հիւանդանոցը Որբանոց մը ունենալով, հոն ամենէն յարմար է արուեստարան մը կարգադրել, և իր դպրոցի յայտադիրն ալ արդէն այս մտքը ծրագրեալ է, որ ոչակերտք կարևոր ուսմանց հետ օգտակար արուեստներ պիտի սովորին:

Պոլիս հաստատուել Վարժապետանոցն ու Արուեստանոցը օրինակ պիտի ըլլայ Առաջնորդանիստ քաղաքաց, և նոյները հոն ալ պիտի կրնան հաստատուիլ քիչ ժամանակէն:

Ամէն ժամանակ ազգային դաստիարակութեան վրայ խորհուած և շատ զոհողութիւններ կըլտնէ, բայց ասանձինն Վարժապետանոցի մը կարևորութիւն արուած չէ, ուստի անոր համար մինչև սցսոր ազգային դաստիարակութիւնն ալ կանոնաւոր և միօրինակ ուղղութիւնով զարգացնելու համար միջոցներ պիտի օգտագործուին:

յակութիւնն ալ կանոնաւոր և միօրինակ ուղղութիւն մը առած չէ. կթէ դաստիարակութիւնը ազգի մը մահաւ և կենաց խնդիրն է, Վարժապետանոցն ալ դաստիարակութեան զարգանալն է, և ասանց անոր կանոնաւոր դաստիարակութիւն չըլլար:

Խորհուրդս Վարժապետական յանձնաժողով մ'ալ կարճած է, և անոր միջոցաւ ձեռնհաս դասատուաց վիճարանութեան ենթակայ ըրած է ազգային նախնական և երկրորդական վարժարանաց մէջ դաս տրուելիք ուսմանց ուսուցման կըլանակը, որոց արդեանցը վրայ պիտի ջանայ պատրաստել տալ զըսկոյական դասագրքերը:

Կերկայ հրահանգիս վրայ այն բացատրութիւններն աւելցնելով Խորհուրդս կը յուսայ որ Պատկառելի ժողովը ձեռնառութեամբ ազգային դպրոցները միօրինակ բարեկարգ վիճակ մը պիտի ուսանան, որոց համար որչափ որ մենք պարտական ենք անձնակիրարար աշխատելու, միւս կողմէն ալ գիտնալ պէտք է թէ Դաստիարակութեան խնդիրը զրամի խընդիր է, և թէ ամէն ջանք ընելու ենք զրամ հայթայթելու, կամ արդէն ազգային հաստատութեանց դրամական քիչ շատ յաջող վիճակը կանոնաւոր դաստիարակութեան յատկացնելու, և այս մասին մեր դէմ կըլտն խընդրուները առաջուր կ'օխելու անասան յարատեւութեամբ և հաստատախաղ ընթացիւք:

14 Յուլիս 1873

Խորհրդարան Ղալաթիոյ
Սեւակ յարգանք
Ի Կիւնայ Ուսում. Խորհրդոյ
Պատկառելի
Ս. ԵՐՄԵՅԵԱՆ
Ս. ՄԻՐՅԵՆԵԱՆ

Բարեկարգութեան Հրահանգը Վարչութեան Խառն ժողովին քննեալ և վաւերացեալ և արդէն հրատարակեալ ըլլալով, անոր օրինակը հոս դնել աւելորդ կը համարենք:

Բարեկարգութեան Հրահանգէն երկերկու օրինակ զրկուցաւ մայրաքաղաքիս բոլոր Թաղական Խորհրդոց Հաղարարութեանց և Պատուական Վարչութեանց, սրտաբ զըրուելով անոնց վրայ, որ իրենց խնամոց սակ

զանուած վարժարաններն ըստ այնմ բարեկարգեն և հոգ տանին անոր անթերի գործադրութեանը:

9.

ՎԱՐՉԱՊԵՏԱՆՈՅ ԿԱՄ ԿԵՂԻՐՈՆԱԿԱՆ ՌԻՍՈՒՄՆԱԲԱՆ

Այս ազգային հաստատութեանը համար Ուսումնական Խորհուրդս հետեւեալ յայտադիրը մատուցելով Վարչութեան Քաղաքական Ժողով, որ լիովին կը բացատրէ Խորհրդոց ձեռնարկութեան նպատակը:

Ամենապատիւ Սրբազան Հայր

Նախագահ Պատկառելի Քաղաքական Ժողովուրդ Կեղրոնական Վարչութեան, Ուսումնական Խորհուրդս սակէ առաջ իր 12 համար գրութեամբ ձեռնուցած էր Վարժապետանոցի մը պէտքը և խոստացած էր անոր վրայօր մանրամասնաբար տեղեկագրել, զոր կը կատարէ ներկայիս:

Ընդհանուրին դաստիարակութեան վերաբերեալ այս վախճակ և դժուարին պաշտօնը Խորհուրդս իր վրայ ստանձնած օրէն մատուցելու ժամանակին պիտոյիցը և ազգին նիւթական և բարոյական վիճակին համեմատ օգտակար ծառայութիւն մ'ընել, ծառայութիւն մը որ անհրաժեշտ էր և որ իր պաշտօնին պարտականութիւնն էր: Այս բանիս համար իր անձնական վարձատրութեանը վրայ ուղեց տեղեկեալ գրքերն ուշի ուշով կարգաց և անոնց աշխատութիւնները ու զիտողութիւնները նկատողութեան առնելով տեսաւ որ 1863-65 ի Ուսումնական Խորհուրդը մեծ ծառայութիւն մը կատարած էր, վարժարանաց վերաբերեալ ընդհանուր բարեկարգութեան կանոններ սահմանած էր և նախնական ու երկրորդական վարժարանաց ուսմանց յայտադրելը պատրաստած

էր, որը հիմայ ազգային վարժարանաց մէջ քիչ չատ գործադրեալ կը տեսնուին, և նաև օգտակար առաջարկութիւններ կամ տեսութիւններ ըրած էր, զորս ընդհանրապէս նախորդ Արթուրի խորհուրդը իր անցեալ տարուան տեղեկագրին մէջ կրկնած էր: Այս առաջարկութեանց գլխաւորներն էին Ա. Պօլոյթազային վարժարանաց միացումը և Կեդրոնական վարժարանի մը կամ վարժապետանոցի մը հաստատութիւնը:

Թաղային վարժարանաց միացման նպատակըն էր, իւրաքանչիւր թաղի վարժարան՝ նախակրթարանի վերածել և քանի մը իրարու մօտակայ թաղեր միանալով կանոնաւոր երկրորդական վարժարան մը ունենալ: Այս առաջարկութիւնը կամ խորհուրդը շատ օգտակար էր, բայց փորձը մեզ ցըցուց որ գէթ առ այժմ անդործադրելի է, և ոչ մէկ թաղ կը զիջանի իր վարժարանը միայն նախնական ընել և դրամով օգնել իր դրացիին, որպէս զի նա աւելի բարձր վարժարան մ'ունենայ:

Թաղական խորհուրդներն առ հասարակ նախնականին հետ երկրորդական վարժարան ունենալու մեծ ջանք ունին, բայց իրենց դրամական վիճակը չի ներելով ամենքն ալ կիսատար միջակ վարժարաններ են, և գրեթէ ամենուն ալ եկամուտը իր ծախքէն նուազ է, իրաց այս վիճակին մէջ եթէ թաղական խորհուրդները միանան, դարձեալ անկարելի պիտի ըլլայ գոնէ կանոնաւոր երկրորդական վարժարան մ'ունենալու, այսու ամենայնիւ թաղական խորհուրդը միացումն ալ բողբոլին անկարելի է:

Չիկայ ազգ մը կամ ժողովուրդ մը որ դաստիարակութիւնը ծառայելու սկսած ատենը նախապէս դաստիարակներ և ուսուցիչներ օրտարտանելու հարկը չզգայ: Ար փախարին ամեն ազգայինը որ դաստիարակութիւնը միօրինակ և ազգային ըլլայ: Այդ միօրինակ ազգային դաստիարակութիւնը մի օրինակ ազգային դաստիարակութիւն առնող և մի և նոյն բարոյական սկզբունքով զարգացեալ կատարեալ դաստիարակներով և ուսուցիչներով կարելի է ձեռք ձգել: Եթէ ազգը մինչև այսօր սխալ մը ունեցած է, այն ալ վարժապետանոց մը չու-

նենալն է: Յիրաւի ազգը զանազան ժամանակներ զանազան անուամբ դպրոցներ ունեցած է, որք եթէ յարատեկին քիչ չատ այս նպատակիս պիտի կրնային ծառայել, բայց անոնք հաստատուն եկամուտներ չունենալով և ուրիշ պատճառներ ալ վրայ գալով խախտեցան: Յիրաւի լաւ դաստիարակներ և դաստիարակներ ալ ունեցած է ազգը. թէպէտև անոնք կատարեալ վարժապետանոցներու մէջ իրենց ուսմունքն առած չեն, բայց իրենց աշխատութեամբը և արտաքոյ կարգի հանճարովը լաւ վիճակի մը հասած են, այսու ամենայնիւ անոնցմէ ոմանք ընդհանրապէս վարժապետութիւնը լաւ ազգաց մը չունենալուն համար թողած են այս պաշտօնը, և ոմանք ալ եթէ մնացած են, անոնք ալ ծերացած կամ յաղնած են և հարկաւ անոնց նորեր պիտի յաջորդեն, որք լաւ դաստիարակներ և դաստիարակներ ըլլալու համար առաջուց պատրաստուած լինելու են:

Ուսումնական խորհուրդս վարժապետանոցի մը պէտքը ծանուցած ատեն կը խորհէր նաև և այնպիսի միջոց մը, որ Պատկառելի ժողովուրդը դրամական տագնապ մը չի յարուցանէ և արդէն հաստատուն եկամուտներով պատրաստեալ հաստատութիւն մ'ըլլայ, վասն զի առանց ասոր խորխուր և ապագան տարակուսելի կ'ըլլայ, և մինչև օրս եղածներու բազմին կը հանդիպի:

Արդէն Ղալաթիոյ վարժարանը նախորդ վարչութեանց օրով թաղային վարժարանաց կարգէն ելած և Պաւսապիին վարժարանի անունը ստած է, թաղ մը կազմելու շախ հայոց բնակութիւն չունենալուն և դաւառացի աշակերտները հոն յաճախելուն համար: Եւ քանի որ Ղալաթիա կեդրոն տեղ մ'ըլլալով, բոլոր թաղերէն դիւրութեամբ աշակերտներ կըրնան գալ, և մեր առած ստոյգ տեղեկութեանց նայելով տարին ալ (1000) հազար ոսկիի մօտ եկամուտ ունի, հետեւապէս ազգը այս դպրոցը կրնայ կատարեալ վարժապետանոց մ'ընել և ազգային Կեդրոնական վարչութեան կեդրոնական վարժարանը համարել, հոս ուղիմ և բարի վարուց տէր եղող և ետքէն դաստիարակ ըլլալու յարմարութիւն ունեցող աշա-

կերտք ճրի պիտի դաստիարակուին: Այս շէնքը իր նախակրթարանի մասը պահելով կատարեալ վարժապետանոցի մը վերածելու համար մեծցնել պէտք է և տեղն ալ յարմարութիւն ունի, Խորհուրդս վեր 'ի վերոյ հաշով մը առ սուսուին (1000) հազար ոսկուց ծախք մը կը տեսնէ, այս ծախքը Կեդրոնական սընտուկը հոգալու է:

Նախորդ Տնտեսական խորհրդոյ հրատարակած հաշուեկէզոյն մէջ Ուսումնական խորհրդոյ դիւանական ծախուց համար 60000 զուրուշ յատկացած է՝ նոյն հաշուեկէզոյն լաւ մը աչքէ անցնողը կը տեսնէ որ այս գումարը 100000 զուրուշի ալ կրնայ բարձրանալ, առ այժմ Խորհրդոյս դիւանական գրութիւնները ուրիշ գրագիրներ կը կատարեն և այս 100000 զուրուշի գումարը Ղալաթիոյ վարժարանին 1000 ոսկուց մօտ տարեկան հասցիքին հետ միացնելով ազգը կանոնաւոր վարժապետանոց մը կրնայ ունենալ, բայց առջի տարիները այսչափ ծախքի կարօտ չըլլալով աւելցած դրոշմովը թէ շէնքը կրնայ ընդարձակել և թէ պէտք եղած ուսումնական գրքերը և գործիքները պատրաստուիլ: Սրբազան Հայր, եթէ Պատկառելի ժողովը մեր այս առաջարկութիւնն ընդունի, Խորհուրդս մտադիր է պատրաստել վարժապետանոցի մը վերաբերեալ բոլոր կանոնադրութիւնը:

Ազգական համար ալ վարժապետանոց մը պէտք է, որ գիշերօթիկ կրնայ ըլլալ, ազգականը երթեկիւթ ենէն ծաղելիք դժուարութեանց պատճառաւ, բայց սակ աւելի մեծ գումարի կարօտ ըլլալով և նկատելով ալ որ մանչ տղայոց ուսուցիչներն ազգական ալ ուսուցիչ կրնան ըլլալ, պէտք է այսպէս շարունակուի ժամանակ մ'ալ մինչև որ բարերար ձեռք մը այս պէտքը լեցնէ: Եթէ Բերայի Սերբուրդութեան եկեղեցին իր պարաբերէն ազատի և առջի եկամուտներն հաստատէ, այն տեն ազգը տարին երեք չորս հազար ոսկի տարեկան եկամուտ մը կ'ունենայ, որ կրնայ գործածել այս նպատակին և դաստիարակութեան վերաբերեալ ուրիշ պէտքերու համար:

Եթէ անգամ մը հաս ազգը կանոնաւոր կատարեալ երկրորդական դպրոց մը ունենայ,

հետզհետէ իրարմէ անանցելով կրնայ շտանալ և շուտով դաւառներէն ալ կ'սկսին ունենալ լաւագոյն ուսուցիչներով լաւագոյն դպրոցներ: Մինչև որ կեդրոնը լաւ օրինակ մը չըլտայ անկարելի է ուրիշ տեղերէն դաստիարակութեան յոյսեր ունենալ:

Սրբ' Սրբազան Հայր, Ուսումնական խորհուրդս քաջացոյ է որ պատկառելի Քաղաքական ժողովը իր ուշադրութիւնը պիտի դարձնէ սոյն առաջարկութեան վրայ և պիտի փութայ այս ձեռնարկութեան պէտք եղած միջոցներն 'ի գործ դնել:

16 Յունիս 1873
Խորհրդարան Ղալաթիոյ
Ստոլք յարցանօք
Ի Կիւսց Ռատմ. Խորհրդոյ
Ստեփանայիր Ստեփանայեա
Տ. ԿԵԼԷՐԵԱՆ Ա. ՄԻՔԱՅԷԱՆ

Ի նիստ 4 մարտ 1873 Խորհուրդս յիշեալ տեղեկագրին պատասխանն այսչափ երկարելը օգտակար չը դատելով, անձամբ ներկայացաւ Քաղաքական ժողովին և վարժապետանոցի հաստատութեան զգալի կարևորութիւնը զորաւոր փաստերով ցուցնելէն զինչ անմիջական տնօրէնութիւն պահանջեց:

Քաղաքական ժողովը այս նիստին մէջ հաստատեց մի և նոյն կարևորութիւնը և Ս. Նախագահն ալ թէև համալիր գտնուեցաւ, սակայն անոր գործնական եղանակին դէմ մէկ քանի առարկութիւններ հանեց:

Խորհուրդս նկատելով որ ժողովը միայն վարժապետանոցի սկզբունքը ընդունած և գործադրութիւնը ետքի թողած էր, 'ի նիստ 28 մարտ 1873 հետեւեալ տեղեկագիրը մատուց ժողովին:

Սենապատիւ Սրբազան Հայր
և Մեծաւոր անդամք Քաղաքական
Ժողովոյ

Պատկառելի ժողովոյդ 611 թուահամար գրութիւնն ստացաւ Խորհուրդս, որով կը ծանուցուէր որ վարժապետանոցի նկատմամբ ըրած առաջարկութիւնին ընդունուած, բայց գործադրութեան մասին կարելին և յարմարը

որոշելը ետքի թողուած է, և միանգամայն
Խորհրդոյ երկու անգամոց յատենի Ժողովոյը
խոստացած հանգանակութեան մասին ծրարելը
մը սրտաբաստելին յանձնարարուած էր :

Խորհուրդս զարմանօք զիտեց սր իւր առաջարկութեան սկզբունքը միայն ընդունուած է, մինչդեռ վարժապետանոցի մը պէտքը ավելի հայտ համար ամենակարեւոր նկատուած բան մ'է, և այդ պէտքը լրացնելու մասն էր որ Խորհուրդս առաջարկած էր, այն է Ղալաթիոյ մէջ Ղալաթիոյ եկեղեցւոյ եկամուտներովը այդ պէտքը հայթայթելը, և Պատկառելի Ժողովիդ եկած գրութեան մէջ այս մասին և ոչ մէկ հարեանցի զխոտրութիւն մը կար : Արդ Խորհուրդս այս մասին երկար խորհրդակցելէ ետե կը յայտարարէ թէ ընտ չընդունակ որ միայն վարժապետանոցի մը պէտքը զգացած և առաջարկած ըլլայ, այլ թէ Կեդրոնական սնտուկին անկարող վիճակին մէջ, և Մայրաքաղաքիս թաղերուն արդի ընթացքին մէջ իր զիրքովն և վիճակովը միայն Ղալաթիւն գտած է իրբ արմար տեղի վարժապետանոցի մը հաստատութեան, և ըստ այնմ անոր նիւթական շէնքին ընդարձակութեանը համար միայն 1000 Օսմանեան ոսկւոյ ծարք մը խնդրած էր Կեդրոնական սնտուկին. և որսկս զի Կեդրոնական սնտուկին արդի վիճակին մէջ այդ ծախուց անբաւական լինելը պատճառելով վարժապետանոցի մը հաստատութիւնը ետ չ'մնայ, Խորհուրդս կը փութայ ծանուցանել թէ այդ արկիւած 1000 ոսկւոյ գումարը ինքը հանգանակութեամբ հայթայթելու և Կեդրոնական սնտուկին վրայ բեռ չիձգելու մտադիր է, առանց իսկ հարցնելու թէ Տնտեսական Խորհրդոյ հրատարակած պիտոճիւն մէջ գատարարութեան համար 60000 զրչի տարեկան ծախուց գումարն ի՞նչ կը նշանակէ :

Յայտնի է որ վարժապետանոց մը այսօր հիմնելու համար առ նուազն 15000 ոսկւոյ գումարի պէտք կայ, և ոչ որ կրնայ համարձակութեան զիմել, բայց երբ Աւսումնասիր հասարակութեան ծանուցուի թէ վարժապետանոցի մը հաստատութեան համար 15000 ոսկւոյ գումարովն մը կայ պատրաստ, ինչպիս

է Ղալաթիոյ եկեղեցւոյ կալուածները և վարժարանին շէնքն ու նորոգ շինուելիք դեռինը, և միայն 1000 ոսկւոյ գումարի մը պէտք կայ այդ հաստատութիւնը կանգնելու, ո՞ր հայ չի փութար իւր լուսնն արկունել այդ հանգանակութեան գանձանակը, որ 'ի հարկէ հանրածանօթ և վտահոտութեան արժանի սեղանաւորի մը զանձապետութեան ներքե պիտի ըլլայ : Կը հետեւի թէ մինչև որ Ժողովը Ղալաթիոյ նկատմամբ Խորհրդոյս առաջարկութիւնը նրկատողութեան առնելով որոշում չիտայ, մեր խոստացած հանգանակութեան ալ չենք կըրնար ձեռնարկել :

Սահմանադրութեան 4-րդ յօդուածը կը արամադրէ թէ Քաղաքական ժողովոյ սարքըն է Տեսուչ Խորհրդոյ կողմէն մասնուցուած ազգագուտ առաջարկութիւնները ու չաղրութեամբ քննել, և անոնց կարեւորութիւնը յայտնուելէն ետե հաստատել կամ դորձադրութեան արգելքները բառնալու ջանք ընել : Սոյն յօդուածին համեմատ մեր առաջարկութեան ազգագուտ ըլլալը և կարեւորութիւնն ունենալը յայտնուէր է, և Ժողովը հաստատեր է, բայց այդպիսով չի մննար. մեծ գործը անոր գործադրութիւնն է. Խորհուրդս գործնական եղանակ մը առաջարկեց ժողովիդ, բայց չզիտեր թէ այդ մասին ինչ նկատողութիւն ունի Ժողովը. կամ պէտք է որ մեր առաջարկութեան դժուարութիւնները երևան դան և ուրիշ գործնական միջոց մը առաջարկէ Ժողովը, կամ եթէ մեր առաջարկութիւնը արգելքներ ունի, այդ արգելքները բառնալու ջանք ընել : Ըստ մեզ մեր առաջարկութիւնը ոչ միայն գործնական է, այլ և ամենին գծուարութիւն իսկ չունի. ամենայն դժուարութիւն 1000 ոսկւոյ գումարին վրայ կը կայանայ, զոր կը խոստանայ Խորհուրդս հանգանակել, եթէ իր առաջարկութիւնը ընդունուի, կամ որ նոյն է, ուրիշ այդպիսի 15000 ոսկւոյ գումարովն պատրաստ միջոց մը ցուցուի :

Կը տեսնէ Պատկառելի Ժողովիդ թէ Խորհուրդս և ոչ իսկ վերջին օրերս բարերար անձէ մը միայն գատարարութեան սոյն նպատակին համար խոստացուած 2000 ոսկւոյ վրայ

կը յենու իր ձեռնարկութիւնն 'ի գլուխ հանելու մասին, թէ և կրնար այդ մասին երևան ելած դժուարութեան ինչ ըլլալը հասկնալ ուղեւ, բայց այդ բանը Ժողովիդ զիտնայիք բանը համարելով կանցնի միայն սա զիտողութիւնն ընել, թէ մինչև հիմայ ազգային Կեդրոնական Ղարչութիւնները ազգային գատարարութեան համար բան մը ըրած չեն որ իրենց անձնառաջին և ստիպողական պարտքն էր : Կանոնադրութեանը կըրտի կը կարտի և ամեն ինչ զրամով կը կատարելագործուի. սոյս պատճառաւ 10-15 տարիէ 'ի վեր հաստատուելու Աւսումնական Խորհուրդները շատ մեծ ու կարեւոր առաջարկութիւններ ունեցեր են, ազգագուտ Խորհուրդներ յղացեր են, բայց Կեդրոնական Ղարչութիւնէն զրամական օգնութիւն չը գտնալուն համար լոկ Խորհուրդ և առաջարկութիւն մնացած են : Աւսումնական Խորհուրդս այս երկար ժամանակեայ փորձը տեսած և զիտցած ըլլալուն համար էր որ գործնական ընթացքի մը հետեւի կուգէ և գրամական խնդրոյն կը միջամտէ և կը վաճառի որ քիչ մ'ալ գատարարութեան համար դրամ հայթայթելու համար հագ տարուի : Գրամ զըրմալը յառաջադիմութեան խոչնդոտ յարուրուցանել է և յառաջադիմութեան զիմադրելը յայտնապէս ազգը 'ի կործանումն մղել է :

Ստորակոյս եմք որ Պատկառելի Քաղաքական ժողովը հանրական կարեւորութեան արժանի այսպիսի փախուկ և խիստ անհրաժեշտ առաջարկութիւն մը ուղարկութեան առնելով, պիտի փութայ յօգուտ ազգային դատարարութեան, ժամ յառաջ պարտուարտչած գործադրութիւնն ընել. որու ակնդէտ կըստէ Խորհուրդս :

11 Ապրիլ 1873 Միակը յարգանք
Ղալաթիա Ստեփանի Ստեփանի
Տ. ԵՔՍԷՐՁԵՆ Ս. ՄԻՔՔԷԼԵԱՆ

Մինչև 18 Յուլիս 1873 տակաւին որոշ պատասխան մը հասած չըլլալով, Խորհուրդս պարտուարեցաւ կրկին անգամ խմբովին ներկայանալ Քաղաքական ժողովին. որ սոյն պատասխան մը հասած անտեղ և արդ չսպասակն էր հողագործական վարժարան մը բանալ :

Կայանալ Քաղաքական ժողովին. որ սոյն պատասխանն առաւ. Սրբազան Նախագահին թէ « մենք վարժապետանոցի խնդրէն աւելի ու մեծ տագնապ ունինք, թողէք այդ խնդրը » :

Խորհուրդս ծանուցեալ Վարչական տագնապին վրայ, սարտուարեցաւ սպասել, մինչև նորընտիր Քաղաքական ժողովոյ հաստատութիւնը, և դարձեալ անմիջապէս ձեռք առաւ վարժապետանոցին խնդրը :

Ի նիստ 21 Յունիս 1874 Խորհուրդս Պատրիարքական Տեղապահ Տ. Արիղոյոս Սրբազան հօր հրաւիրանայ վրայ Քաղաքական ժողովոյ ներկայացաւ, և Քաղաքական ժողովն Աւսումնական Խորհրդոյս բովանդակ առաջարկութիւնը, ինչպէս որ Նախորդ Քաղաքական ժողովն ալ 1873 Յուլիս 25 ի նիստին մէջ որոշած էր, ընդունեց և միայն շինութեան ծախքը հայթայթելու մասին տնօրէնութիւնն աւելի թողու պատշաճ դատեց :

Այսպէս յետ երկամեայ բազում ճգանց Խորհուրդս վարժապետանոցի մը հաստատութեան խնդրոյն աւարտը կը թողու իր յաջորդ շրջանին, և կը մաղթէ գլխ աւոր մէջ, սոյն պիտի 'ի մօտոյ, այս կարևոր հաստատութեան աւարտը տեսնել :

Է .

ՔԱՐԵԳՈՐԵԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
Ինչպէս ըսինք Խորհուրդս մէկ կողմէ վարժապետանոցի մը հաստատութեան պէտքը նրկատած աստն, միւս կողմէ ալ անոր նիւթական պիտոյից մասին կարելին և յարմարը կը խորհր Կեդրոնական սնտուկին վրայ բեռ չձգելու մտադրութեամբ :

Խորհուրդս իմացաւ որ Բարեգործական անուամբ ընկերութիւն մը կար հաստատուած, որոյ նպատակն էր հողագործական վարժարան մը բանալ :

Իրաւ էր որ այդ ընկերութիւնը գոյութիւն չունէր սոյս, բայց 3500 ոսկւոյ չափ պատ-

բոստի գրամագրութիւն մը ունէր, և այդ գրամագրութիւնը Հոյ և Հուլիսական երկու ազգայնոց գանձապետութեան տակ զրուած էր յապահովութիւն. ուստի այս խնդիրը այդ գրամին ապահովութեանը և գործադրութեանը մասին քանի մը առաջարկութիւններով Քաղաքական ժողովոյ ուշադրութեանը ներկայեց յատուկ տեղեկագրով մը, որ անպատասխանի մնացած է մինչև ցարդ:

Ը.

ԱՎԱԳԵՄԻԱ ԵՒ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՍՈՒՉ

Մեր լեզուին ուսուցման մասին եղած դանտոյան կարծիքները, զրարարի և աշխարհաբարի գործածութեան խնդիրը, ոմանց մեր բառերուն վրայ ըրած ազնատանքը, անուանց հղովումներու և բացերուն խոնարհմանց համար արուած անհաճոյ ձեւերը Ակադէմեայի մը կազմութեան պէտքը զգալի ըրած էին. զի տութիւններն ալ սխեցին մեր ազգին մէջ մտնել. ուսումնական բառերուն միօրինակութիւն մը տալ պէտք էր, և միայն գիտնաց կաճառ մը կրնայ ձեռննշտութիւն ունենալ զխոնարհան բառեր յորինել և անոնց նշանակութիւնը սահմանել: Ասկէ զատ դասագրոց պէտքը և անոնց յորինումը կրնայ Ուսումնական խորհուրդը ապահովապէս Ակադէմեայի որոշմանը ենթարկել. բայց յստի է որ սոյն գիտնաց կաճառը երկու տեսակ անդամներէ կարելի է բաղկանալ, սրատոյ անդամները և գործող անդամները, և զործող անդամաց ալ վաշելուչ ամսականներ տալ պէտք էր:

Ուսումնական խորհուրդն Ակադէմեայի դիւանին խնդրոյն հետ ընդհանուր տեսչութեան խնդիր մ'ալ ունեցաւ, և խիստ կարևոր դատեց զոյն, վասն զի վարձարանաց մէջ Քարեկարգութեան Հրահանգը գործադրել տարու և անոնց վիճակին վրայ ճշգրիտ տեղեկութիւններ տալու համար յատուկ պաշտօնէի մը պէտքը կը տեսնէր, որոյ պարտականութիւնը պիտի բլար անձամբ ամէն վարձարան տնտեսիլ:

քննել, տեսածը և ըրած կամ պէտք ըլլալից կարգադրութիւնները տեղեկագրել առ Ուսումնական խորհուրդը: Կեդրոնական Վարչութեան:

Այս պէտքը 1863-65 ի Ուսումնական խորհուրդն ալ զգացած և որոշած էր իր տեղեկագրին մէջ նոյնպէս նախորդ Արթական խորհուրդն ալ այս պէտքը ցուցնած էր:

Այս երկու պիտոյնց համար խորհուրդս խնդրեց Քաղաքական ժողովին և ամսական 3000 դրչ ծախք մը Կեդրոնական պիւստէին մէջ յատկացնելու խոստումներն առաւ. բայց այս գումարը գործածելու մասին հաւանութիւն չկրնալով առնուլ, այս երկու խնդրոց տնօրէնութիւնն ալ յաջորդ շրջանին մնաց:

Թ.

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿ ՎԱՐԺԱՊԵՏԱՅ

Ուսումնական խորհուրդն իր պաշտօնադրութեան առաջին օրէն ուզեց զխանալ Մայրաքաղաքի վարձարանաց թիւն ու անոնց վիճակը, և օրինաւոր վիճակացոյց մը պատրաստելու համար Յանձնաժողովոյ մը միջոցաւ Թաղական խորհուրդներէն եկած տեղեկագրերուն մէջ նշանակեալ բոլոր դասատուները հրաւիրեց, և անոնց հմտութեան և գաւառատեղեան մեղքներուն վրայ տեղեկութիւններ ստացաւ, և նոյն Յանձնաժողովին առաջարկութեանը վրայ ձեռնհաս և ծանուցեալ վարձարաններէ բաղկացեալ Վարձարանական ժողով մը կազմելու պէտքն ընդունեց, որոյ պարտականութիւնը պիտի ըլլար ազգ. Վարձարանաց բարեկարգութեան Հրահանգին մէջ նշանակեալ գիտութեանց դասական եղանակին վրայ վիճարանելով, անոնց ուսուցման եղանակը բարեկարգելու և զիւրացնելու միջոցներ գտնել: Այս պայմանին վրայ Վարձարանական ժողովը կազմելով հրաւիրեց ի պաշտօնավարութիւն և նաև ի պաշտօնէ ծանուցելով Քաղաքական ժողովոյ՝ անոր հաւանութիւնն ալ առնուեցաւ: Յանձնաժողովոյ

Ժ.

ԳՍԻԱՌԱԿԱՆ ՑԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՅ

Այդպիսի Վարչութեան Քաղաքական ժողովն երբ ձեռնարկել սկսաւ գաւառաց մէջ Սահմանադրութեան գործադրութեանը, Գաւառական ժողովները կազմել և անոնց ձեռք Ուսումնական և այն խորհուրդները ընտրել տալ: Ս. Պատրիարքն 5 փետրվար 1873 պաշտօնադրով ծանուց խորհուրդոյ՝ Ուսումնական խորհուրդին կազմող գաւառաց անունները. և կառավարիչը ուսումնական գործոց համար ըստ Սահմանադրական Հրահանգի յարաբերութեան սիւլ Նոյն գաւառներուն հետ, ուր Սահմանադրութիւնը գործադրուած է:

- Անուանիկ գաւառաց անունները.
- Կարին
- Սերաստիա
- Տրապիզոն
- Նիկոմիդեա
- Պրուսա
- Թէրիքտաղ
- Երզնկայ
- Չիլիկէկ
- Կեսարիա
- Ատանա
- Ալն
- Շապահարահիսար
- Պաղտաս
- Լաիրնէ
- Եւդոկիա
- Անթապ
- Արապիէր
- Խզմիր
- Խարրերդ

Այս առաջարկութեան վրայ գաւառներուն հետեալ շրջարեւալանը յիշեց խորհուրդս:

Կեդրոնական Վարչութեան Արձակական և Քաղաքական Խառն ժողովոյ կազմէ, ընդհանրապէս Թաղական խորհուրդոց համար պատրաստ

ընտրութեանը և առաջարկութեանը այս ժողովոյ անդամոց թիւն հետզհետէ ստուարանալով 89 ի յանդեցաւ: Այս ժողովը բաւական նիստեր ընելէն յետոյ՝ ծանուցեալ Վարչական տաղնաօլին միջոցին դադարեցաւ. սակայն Ուսումնական խորհուրդը վարձարանաց վիճակը, որը ազգային յարաւարկման վիճակէն և անմիջական պաշտօնը կը վարեն, անոնց կացութիւններն բարւոքելու և ապագանին ապահովուելու համար ուզեց անոնց կարողութեան և աստիճանին համեմատ վիսյականներ տալ, ինչպէս որոշուած է Քարեկարգութեան Հրահանգին մէջ:

Այս նկատմամբ դադարեալ չհամարելով Յանձնաժողովոյ պաշտօնը, հրաւիրեց զայն այս պաշտօնին:

Եկեղեցական երգեցողութեան դասատուներուն վիճակը քննելու առթիւ երգեցողութեանց միօրինակ ձեւի վերածելու պէտքը երևան եղաւ:

Խորհուրդս եկեղեցական երգեցողութեան քաջահմուտ անձերէ երաժշտական Յանձնախումբ մը կազմեց, որպէս զի այս կարգի դասատուաց ուսուցման եղանակը և վիճակը որոշուի:

Այս Յանձնախումբն իր առաջին նիստին մէջ շարականի երգոց միօրինակութեան խնդիրը ձեռք առաւ, որն որ Խորհուրդս ծանուց Արձակական ժողովոյ:

Այս Յանձնախումբը ցարդ կը շարունակէ իր պաշտօնը:

Իսկ Արձակատեղեան համար վիսյեալ կրօնագէտ դասատուներու ընտրութիւնը Արձակական ժողովն կատարած և մայրաքաղաքի Թաղական խորհուրդոց ծանուցած ըլլալով, ծանուց նաև Խորհուրդոյ ի տեղեկութիւն:

տուած Սահմանադրական Հրահանգ մը տը-
պագրուած ըլլալով՝ ՚ի մօտոյ անոր մէկ վաւե-
րացեալ օրինակը սխալ ստանաք. որուն մէջ
ազգային վարժարանաց նախնական անհրաժեշտ
ուսմունքը որոշուած և վարժարանաց Հոգա-
բարձութեանց պաշտօնը դժուած է :

Ի հարկէ ցարդ Պաւստական Վարչու-
թիւնը Ուսումնական խորհուրդը կազմած է .
կամ թէ որ կազմած չէ, պէտք է փութայ
կազմել զայն օր յառաջ և ներկայ շրջաբերա-
կանս անոր ներկայացնել :

Կեդրոնական Վարչութեան Ուսումնական
խորհուրդը պարտաւոր ըլլալով յարաբերու-
թիւն ունենալ Պաւստական Վարչութեանց
Ուսումնական խորհրդոյ հետ, կը հրաւիրէ Պա-
ւառիչ Ուսումնական խորհուրդը, որ բարե-
հաճի անմիջապէս Թաղական խորհրդոյ Հրա-
հանգին համեմատ վիճակիդ մէջ գտնուած վար-
ժարանաց Հոգաբարձութիւնները կազմել տալ
տեղական Թաղական խորհրդոյ ձեռք, որ
պէս զի վարժարանաց բարեկարգութեանը հա-
մար պէտք եղած անօրէնութեան ձեւերիկէ :

Տարակոյս չունինք, որ մի և նոյն սրտով
և եռանդով պատրաստ սխալ գտնենք դաւա-
ռիչ Ուսումնական խորհուրդը, պէտք եղած
նախապատրաստութիւններն ընելու և պա-
տասխանելու ներկայ շրջաբերականիս, ազգա-
յին դաստիարակութեան ծաւալմանը համար
փայթ և ջանք շինուելով :

5 Փետրվար 1873

Հալաթիս Փետր յարգանք
Ի Դիւնաց Ուսում. Խորհրդոյ
Ստեփանոսիս Ստեփանոս
Տ. ԷՐՏԵՐՃԵԱՆ Ս. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

Այս շրջաբերական գրոյն իրրև պատաս-
խան հեղհեան սկսան տեղեկութիւններ հաս-
նել :

Ա. Տրպիզոն . — Առաջնորդը Կիրատուն
գտնուելով և հոն ստանալով այս շրջաբերա-
կանը, կը ծանուցանէր և կը խոստանար Տրա-
պիզոն վարձած միջոցին տեղեկութիւններ հա-
ղորդել . թէև մինչև ցարդ Տրպիզոն հասած
ըլլալով խոստացած տեղեկութիւնը չհաղորդեց :

Բ. Երզնկա . — Տեղւոյն Ուսումնական
խորհուրդը կը խոստանար ըստ Հրահանգի
Թաղական խորհրդոյ, վարժարանաց Հոգա-
բարձութիւնները կազմել և անոնց ցուցակը
ուղարկել, որոյ շտրհակալութեան զիր գըր-
ուեցաւ, սրահանջուելով նաև իր խոստման
անյապաղ գործադրութիւնը :

Գ. Ստանա . — Ուսումնական խորհուրդը
Թաղական խորհրդոյ Հրահանգին համաձայն
կը խոստանար իրեն առաջադրուած կարգադ-
րութիւններն ընել :

Ատանոյի Քաղաքական Ժողովն մի և նոյն
թուականու նամակ մը դրիած էր և որով կը
ծանուցանէր Ուսումնական խորհրդոյ ընտրու-
թիւնը և անոր պաշտօնավարութեան ինչ ինչ
կէտերուն վրայ տեղեկութիւններ կը հաղորդէր :

Ատանոյի Չօրվերգիվն զիւղացիք Ուսում-
նական խորհրդոյ կազմութեան ետքը, զըպ-
րոցոց մէջ քերականէ և ստղմոսէ զատ զա-
սագիրք չգտնուիլ ծանուցանելով դասադըր-
քեր կը խնդրէին :

Խորհուրդս տեղւոյն Ուսումնական խոր-
հրդոյ շտրհակալութեան զիր գրեց, իսկ յի-
շեալ զիւղացոց խնդրանոց վրայ տեղեկու-
թիւն ուզուեցաւ տեղւոյն առաջնորդէն, ա-
նոնց եկեղեցւոյն նիւթական վիճակը և վար-
ժարանաց ընթացքը իմանալու համար :

Դ. Նիկոսիոն . — Տեղւոյն Քաղաքական
Ժողովն Ուսումնական խորհրդոյ կազմութիւ-
նը կը տեղեկագրէր, և անոր ըստ Հրահանգի
պաշտօնի սկսած և վարժարանաց բարեկար-
գութեան ձեւերիկած ըլլալը կը ծանուցանէր :

Ե. Կարիս . — Ուսումնական խորհուրդը
կազմուած և ըստ Հրահանգի պաշտօնի ձեւ-
նարկած ըլլալը կը ծանուցանէր տեղւոյն Քա-
ղաքական Ժողովը :

Զ. Սերատիս . — Պաւստին Ուսումնա-
կան խորհուրդը կազմուած, Թաղային վար-
ժարանաց Հոգաբարձութիւնքը ընտրուած և
պաշտօնի ձեւերիկած ըլլալին կը ծանուցա-
նէր տեղւոյն Առաջնորդը :

3856-4

Շտրհակալութեան զիր գրուեցաւ, և Ու-
սումնական խորհրդոյ անուանց ցուցակը խնդ-
րուեցաւ : Նաև Խորհուրդս գաւառին վիճա-
կադրական ցուցակը չգանելով Կեդրոնական
ղեւնատան մէջ, գրեց Առաջնորդին, որ
ժամ յառաջ զոյն պատրաստելով զրիկ Կեդ-
րոնական Վարչութեան, որպէս զի այս վիճա-
կին ուսումնական մասին վրայ կարենայ տեղե-
կութիւն ստանալ :

Է. Ռոտուրոյ . — Թէև Ուսումնական
խորհուրդը կազմուած, սակայն վարժարանաց
Հոգաբարձութիւնները ընտրուած չըլլալով,
հրահանգ զրիուեցաւ անոնց կազմութիւնը
փութացնելու և տեղեկագրելու համար :

Ը. Պրապիկ . — Տեղւոյն Ուսումնական
խորհուրդն իր կազմութեան անմիջապէս վեր-
ջը բարեկարգութեան Հրահանգին համաձայն
վարժարանաց Հոգաբարձութիւնները ընտրած
ըլլալը կը ծանուցանէր. աղջկանց համար վար-
ժարան մը բացած էր, ուր 100 ի չափ աղջիկ
ղաւտուէր մօտակայ գիւղերէն բերել տալով
ձրի կը դաստիարակէր, ապագային մէջ զիւ-
ղորէկ վարժուէի հասցնելու մտադրութեամբ :
Նմանապէս Ուսումնարան անուամբ կործանած
վարժարանը յաջողէր է վերատին բանալ և
արհեստ սովորող աշակերտները միայն ընդունիլ
հոն : Այս ուրախատիլ տեղեկութեանց վրայ
ցաւօր սրտի կը յաւելուր թէ օրինաւոր դասա-
տու և դաստիարակ չգտնուելուն համար երբեմն
երբեմն դժուարութիւնք կը ծագին իրենց ջա-
նից առջև, որոյ համար դարման կը խնդրէր :

Նմանապէս զիւղերու վարժարանաց ան-
ձամբ կ'այցելէ եղեր, հոգ տանելով բոլոր
վարժարանաց վրայ, բարեկարգութեան Հրա-
հանգին համաձայն նախնական օրինաւոր վար-
ժարաններ ընելու դանոնք, և այն զիւղը որ
վարժարան չիկայ, բանալ տալու քաջալերելով :

Գոհունակութեան զիր գրուեցաւ իւր ար-
ղիւնաւէտ ձեւերիկութեանը համար, միան-
գամայն ծանուցուեցաւ որ հաղորդէ Խոր-
հրդոյս պէտք եղած դասատուները՝ ի տօրէ-
նութիւն :

Թ. Տիգրանակերտ . — Ուսումնական խոր-
հուրդը կազմուած և իր պաշտօնին ձեւերու-
կած էր, և ամէն ջանք կը տանէր տեղւոյն
վարժարանաց բարեկարգութեան մասին :

Վիճակին Առաջնորդը 1873 Նոյեմբեր 16
նամակաւ վիճակին Աղջային վարժարանաց
վրայ փոքր ՚ի շատէ տեղեկութիւններ հաղոր-
դելով՝ գաւառին Ուսումնական խորհրդոյ հա-
մար քաջալերական կոնդակ մը կը խնդրէր :
Նմանապէս վարժարանաց բարեկարգութեան
Հրահանգին համաձայն վարժարանները բարե-
կարգել և օրինաւոր տեղեկագիր մը յղել կը
խոստանար :

Յիշեալ գոհացուցիչ տեղեկութեանց վրայ
Ուսումնական խորհուրդը ցաւօր կարդաց Ա-
ռաջնորդին ուրիշ մէկ գրութիւնն ալ, որով
տեղւոյն վարժարանաց անբարեկարգ և յե-
տադէմ ընթացքին և Վարչական Ժողովոյ ան-
գործութեան վրայ ցաւօր կը խօսէր, գլխաւ-
րաբար Ուսումնական խորհրդոյ անփութութեա-
նը համար դարման կը խնդրէր :

Խորհուրդս յորդորանաց նամակ գրեց Ա-
ռաջնորդին և Ուսումնական խորհրդոյն, որ
ծագած անհամաձայնութիւնը բառնալու հոգ
տանին :

Ի նիստ 10 Ապրիլ 1874, Խորհուրդս 22
Փետրուար թուականու նամակ մ'ստացաւ
Առաջնորդէն, որով կը գանդատէր հետեւեալ
երկու անպատեհութեանց նկատմամբ :

1. Հրաժարեալ Առաջնորդ Յակոբ Եպիս-
կոպոս քանի մը խուլօրոյն անձինք գլուխը
ժողոված, անդադար կը հարուածէ եղեր Հայ-
րենասէր ընկերութիւնը և յառաջադիմու-
թեան դէմ խոչընդոտներ կը յարուցանէ, այնպէս որ Ուսումնական խորհուրդն չկրնալով
համբերել՝ պաշտօնէ քաշուիլ ստիպուեր է .
որոյ վրայ հրաւիրելով Խորհրդոյս ուշադրու-
թիւնը, վիճակին Ուսումնական խորհրդոյ հա-
մար քաջալերական զիր մը կը խնդրէր :

2. Տիգրանակերտ գտնուող Հայ Ասորի,
Քաղղէայի, Յոյն, Կաթողիկ, Բողոքական,
Լատին, և այլ ազգերու հետ Հայ կղերն
խնամութիւն կրնէ եղեր ՚ի սկզբանէ :

խոչընդոտները տարօրինակ բաներ չըլլալով, և ամեն տեղ ամեն ազգաց մէջ սցստիտի ընդդիմութիւններ տեղի ունենալով, աւելի ջանք ու աշխատութիւն ունենալու է յաղթահարելու համար այս տեսակ արգելքները, ուստի այսպիսի կէտի մը մէջ փոխուստ տալը գովելի դործ մը չի նկատելով: Խորհուրդս յորդորանայ զիր գրեց վիճակին Ռուսոմսկական խորհրդոյն և հրաւիրեց զանի իր սաչտօնին, և երկրորդ խնդիրն ալ Արծնական ժողովոյ ուշադրութեանը յանձնեց:

Իսկ նամակն յանձնուեցաւ Քաղաքական ժողովոյ ուշադրութեանը այս արգելքները բանաւոր համար ազգու տնօրէնութիւն մը և սիրացորդոր կոնդակ մը խնդրելով:

Գարձեալ Առաջնորդը կը շարունակէր իր յուսահատական դրութիւնները. որոց պատասխանեց Խորհուրդս իր 302 համար և 15 ասրիւ 1874 գրութեամբ, որոց ահաւասիկ պատճէնն.

Գերատառի Տէր Ստեփան Վարդապետ Առաջնորդական Տեղապահ Տիրանակերտի

Ձեր Արքութեան Փետրվար 22 թուականաւ երկար նամակը ստացաւ Ռուսոմսկական խորհուրդն և ուշի ուշով ընթերցաւ:

Յառաջադիմութեան դէմ քաղաքիդ մէջ տեղի ունեցած խոչընդոտները տարօրինակ բաներ չեն, ամէն տեղ և ամեն ազգաց մէջ յուսաշարժութեան և լուսաւորութեան դէմ սյղջալի ընդդիմութիւններ տեղի ունեցած են. ուստի վհատելու չէ, ընդհակառակն աւելի յարատեւ ջանք և աշխատութիւն ունենալու է յաղթահարելու համար ամէն տեսակ խոչընդոտները:

Յառաջադիմութիւնը ոչ քիչ ժամանակի մէջ կը կատարուի և ոչ մի կէն ի մէկ, այլ ստորի ճան առ ստորի՛ն. և անոնք որ ժողովրդին յուսաշարժութեանը նուիրուած պաշտօնեայներ են, այժմ է որ համբերատար ըլլան, ներսը և ըստ ամենայնի անձուէր և սարկելու չափ կամ Ձեր բառին համաձայն (էօրմէս միմի) գտած հոցսմիին ալ բուսականանան, և սցստեալ իրենց աշխատութեան փաստն ու պարծանքը աւելցնեն:

Ահա այս բանի մը ստղերը կը գրէ ձեզ, Սուրբ Հայր Ռուսոմսկական խորհուրդն իբրև ՚ի միխիթարութիւն ձեր վշապրեկ սրտին և ՚ի քաջալերութիւն ձեր ձեռնարկութեանցը մէջ: Այդ վիճակին մէջ փոխուստ տալու մաղրութիւննիդ գովելի խորհուրդ մը չնկատեցինք, և կը յուսամք որ ձեր Արքութիւնն ալ երբ սրտը արեամբ կարգայ այս ստղերը, սիրտի համոզուի որ՝ ձեր յարատեւութիւնը փոտաւոր սարգոյ մը յառաջ սիրտի բերէ. իսկ ձեռնարկութեանցը մասին ուրախ եմք տեսնելով որ ամէն բարեկարգութեան և յուսաշարժութեան միջոցները ձեռք առնել կը փոխարիք, այլ սակայն ձեր նկարագրած վիճակին մէջ Ռուսոմսկական խորհուրդն արժան կը համարի իր նկատողութիւնը յառաջ բերել և ձեր ուշադրութեանը ներկայել՝ թէ փոխանակ բարեկարգութեան և յուսաշարժութեան ամէն միջոցները մէկէն ձեռք առնելու, մի առ մի առնուք, և նախ ամենակարեւորէն ըսկըսելով: Այս մասին չուզէր աւելի ընդարձակ խօսիլ և ձեր գրածները կրկնել և անոնց վերայ բացատրութիւն տալ, այլ սո՛ւ միայն կը բուսականանայ ըսել թէ, նախ և առաջ պէտք է դաւանիդ Ռուսոմսկական խորհուրդը ըստ օրինի իր պաշտօնավարութիւնն սխի, որ հիմն է ամենայն բարեկարգութեանց, և կարելի եղածին չափ տեղայդ վարժապետներովը բուսականանայ. կամ փոխանակ անոնց ամենուն տեղ վարժապետ միտուելու, միայն մէկ վարժապետ մը մնալու, անանկ որ կարելի ըլլայ վարժարանայ տեսչութիւնը անոր յանձնել, և միւսներն ալ դարձեալ գործածել անոր տեսչութեանը տակ և այլն:

Հարկ կը համարվմք յաւելու թէ ձեր սյղ տաղնապալից վիճակին դարման մ'ընելու համար Քաղաքական ժողովոյ ուշադրութեանը նարկայացուցինք ձեր նամակը, նոյնպէս նաև Արծնական մասին ունեցած զխտողութիւննիդ Արծնական ժողովոյ ուշադրութեանը:

Պրոց շփոթութիւնները պէտք է որ դձեգ ալ շփոթեցնեն, վասն զի որչափ Պատրիարքի և Վարչութեան մէջ զժտութիւններ ալ ծագին, Երեւոյթական Բնդհանուր ժողովն, որ անոնց դատաւորն է, կանգուն կեցած է միշտ

և անոր շնորհիւր այդ տեսակ զժտութիւնններն ալ շուտ կը դադրին ու կը վերջանան: Մասնանադրութիւնը կայտարարան կաւալարութեան վաւերացեալ օրէնք մ'է, որ ինչպէս Պօլսոյ նոյնպէս ընդհանուր դաւառաց մէջ պէտք է գործադրուի, և եթէ ամէն տեղ ձեզի գործադրուի սխի, այն օրը մեծ բարեբաղդութիւն մը սխի համարուի Ազգին. վասն զի ահա այն տունն Ազգը սխի կարենայ յառաջադիմութեան ու բարեկարգութեան իրական շարժին մէջ մտնել. բայց մինչև այն օրը հուսանականարար զանազան արգելքներ սխի երեսն և խոհական պաշտօնեայ սարտաւորութիւնն է այդ վիճակին մէջ հեռատեւութեամբ վարուիլ: Այլ յուսամք որ այն գրութեան սրտասխանն ստացած ստեղծիս ձեր նախկին յուսահատական նկարագրները չսխի ընթեւումը. այն գրութիւնը կընար կարգալ նաև տեղայդ Ռուսոմսկական խորհրդոյն: Իսկ գալով վիճակիդ Ռուսոմսկական խորհրդոյ վաւերացմանը, արդէն Խորհուրդն 73 Հոկտեմբեր 23 ոյոնինը 256—257 թիւ նամակներով ճանչցած և ընդունած է, ինչպէս ներկայիս ալ կը հաստատէ:

15 Ապրիլ 1874

Խորհրդարան Ղալաթիոյ
 Ա. Պօլսոյ
 Մեակր յարգանք
 Ի Գիւնաց Ռուսոմ. Խորհրդոյ
 Առնկայցի Առնկայեա
 Տ. ԵՓՔԻՆՆԱՆ Ս. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆՆ

Ժ. Խորհրդ. — Ռուսոմսկական խորհուրդը Խորհրդու ընդարձակ դաւառին վիճակագրական տեղեկագրերն իր ուշադրութեան տարկայ ընելով՝ տեսաւ որ բողոքականութիւնը ձարակած է տեղ տեղ ՚ի զիւրջէս, մտնաւանդ ՚ի Խորհրդ, որ մինչև արական և ի գահան սեռի համար ալ ձեւարաններ բացեր են, գրեց Առաջնորդական Տեղապահ Պետրոս Վարդապետին և Գաւառական Վարչութեան, որպէս զի Գաւառին ներկայ Ռուսոմական միճակը ընդ փոյթ նկատողութեան առնուն, և նախ ընտրեն Գաւառին Ռուսոմական խորհուրդն, և անոր յանձնեն վարժարանայ բարեկարգութեան խնդիրը:

ԺԱ. Արքիսակոսոյիս. — Վիճակին Առաջնորդը 1874 Ապրիլ 23 նամակաւ կը պատասխանէր Ռուսոմսկական խորհրդոյ 300 համար պաշտօնագրոյն ծանուցանելով թէ Գաւառին Քաղաքական ժողովն յօժարակամ յանձն առած է Ռուսոմսկական խորհրդոյ սրտտունն միանգամայն վարել:

Խորհուրդս կեդրոնական Վարչութեան Քաղաքական ժողովոյ հաճութիւնն ստանալով սխաւ իր յարարութիւնները Գաւառին Քաղաքական ժողովին հետ:

ԺԲ. Արև. — Խորհուրդս լրագրաց մէջ կարգադր, որ Յունվար ամսին սխաւ Արմաշու Մարանութեանը երկասիրութեամբ վերադառնի սխի հրատարակուի Յոս սամասեալը, այս նմալից տեղը բոլոր Ռուսոմսկացի զիւրանաւելի ըլլալու համար գրեց Արևուշու Գերատառի Վանձոր և բաղմարգիւն Միւսրանութեան, որ Գաւառաց համար ամենուրէր մէկ արձաթ մէ՛նտ զին սեփականեն աւնոր, խստանալով նաև ըստ կարի ձեռնառուինի այս մասին յիշեալ Մարանութեան ջանից:

ԺԳ. Մոյ. — Ռուսոմսկական խորհուրդը տեսնելով որ Մշոյ մէջ տակաին Մասնանադրութիւնը գործադրուած չըլլալով, Եասնագրեան Խորհն վարդապետ Մասնանադրութեան գործադիր կերթար ՚ի Մուշ, գրեց անոր, որ երբ հասնի ՚ի Մուշ անմիջապէս տաժամանակեայ Ռուսոմսկական խորհուրդ մը կազմէ և անոր խնամայ յանձն վիճակին վարժարանները, և ստաջին անգամ հոգ տանի դատախարակութեան խնդրոյն: Թէև Խորհն վարդապետ ցարդ չյաջողեցաւ այս առժամանակեայ խորհուրդն ընտրել և ծանուցանել Խորհրդոյս:

Ի նիստ 5 Գեկտեմբեր 1873 Ռուսոմսկական խորհուրդը տեսնելով որ կան սյնակի գաւառներ, ուր Մասնանադրութիւնը տակաին չէ գործադրուած, կամ գործադրութիւնը դեռ խնդրոյ տակ է, գրեց Արևուշու Վարչութեան և Գաւառաց մէջ Մասնանադրութեան գործադրութիւնը խնդրեց:

Նոյնպէս 'ի նիստ 10 տարի 1874 գրեց Սահմանադրութիւնը գործադրուած 9 ը դաւառաց

1. Կարին
2. Սրտակեր
3. Նիկոլիդեա
4. Զմիւռնիա
5. Տիգրանակերտ
6. Պրուսա
7. Երզնկա
8. Թեքիրտաղ
9. Ատանա

և հրաւիրեց որ իւրաքանչիւրն իրենց պաշտօնաւարութեան առաջին օրէն սկսեալ մինչև ցարդ իրենց գործառնութեանց հաշիւն ու համարը օրինաւոր տեղեկագրով մը փութամակի պատրաստեն, և իրենց կնքով և անդամոց ստորագրութեամբը վաւերացեալ յղեն առ Ուսումնական խորհուրդս :

Նոյնպէս 'ի նիստ 15 Ապրիլ 1874, տեսնելով որ կան այնպիսի գաւառներ, որոնց մէջ թէև Սահմանադրութիւնը գործադրուած և գաւառական Վարչութիւնները ընտրուած են, բայց գաւառին Ուսումնական խորհուրդը չէ կազմուած . գրեց այս կարգէն եղող վիճակաց Գաւառական Վարչութեանց, և Ուսումնական խորհրդոց կազմութեանը ստիպողականութիւնը յիշեցնելով, անոր ընտրութիւնը սահանջեց :

Թիւրանեան վարժարան Աֆիօն Գարա-Հիտոր

Շիշմանեան Նշան Էֆէնտի' յատուկ խընդրադրով մը խորհրդոյս ներկայանալով Աֆիօն Գարա-Հիտարի մէջ գիշերօթիկ վարժարան մը հաստատելը ծանուցանելով, զայն Կեդրոնական Վարչութեան պաշտպանութեանը ներքև դնել կառավարիչի, և կը խոստանար ըստ մենայնի Կեդրոնական Վարչութեան հըրահանգացը համեմատ ընթանալ . և Պատրիարքարանի կողմէն տեղւոյն Միւթէսարըֆին յանձնարարական գիր մը կը խնդրէր, զայն ազգային վարժարան համարուիլը ծանուցանելով :

Ի նիստ 13 մայիս 1874 խորհուրդս Աֆիօն Գարա-Հիտարու Թաղական խորհրդէն տեղեկութիւն սահանջելով,

կութիւն սահանջելով, բարի վկայութիւններ ստացաւ, որով Շիշմանեան Էֆէնտիի բացած վարժարանին՝ ժողովուրդին կողմէ մեծ ընդունելութիւն գտած ըլլալը կը յայտագրէր :

Այս վկայութեան վրայ խորհուրդս յիշեալ վարժարանը Աղզային Վարչութեան պաշտպանութեան ներքև առաւ, և տեղւոյն Տօնեկեան Տ. Խաչատուր քահանայն նոյն վարժարանին Կրօնի և Բարոյագիրութեան դասատու որոշելով, գրեց Բաղարական ժողովին և յանձնարարական մը խնդրեց առ Միւթէսարըֆ տեղւոյն 'ի գիտութիւն :

Ի նիստ 27 Մայիս 1874 Սրբազան Պատրիարք Հայրն իր 402 համար պաշտօնագրով կը ծանուցանէր Շիշմանեան Էֆէնտիի բացած վարժարանի մասին առ Միւթէսարըֆին յանձնարարական գիր մը տալը, և յիշեալ վարժարանին կրօնական և բարոյական մասին Կրօնական ժողովոյ կարծիքն առնելու յանձնարարութիւն կընէր :

Խորհուրդս այս նիստին մէջ որոշեց գրել Աֆիօն Գարա-Հիտարի Թաղական խորհուրդին 'ի պատասխան իւր 2 Մայիս գրութեանը՝ թէ Շիշմանեան Էֆէնտիի բացած վարժարանը Կեդրոնական Վարչութիւնը իր պաշտպանութեանը ներքև առած է, վարժարանին ծախքն ու եկամուտը Շիշմանեան Էֆէնտիի անձին սեփական ճանչնալով, միայն ուսումնական ընթացքը ըստ Հրահանգի բարեկարգութեան վարժարանաց լինելու պայմանաւ :

Ասոնք բաւական չէին Գաւառական վարժարանաց բարեկարգութեան համար, ուստի Ուսումնական խորհուրդս հետզհետէ Գաւառներէն առ Վարչութիւնն հասած վիճակագրերն աչքէ անցնելով տեսաւ որ՝ անոնց վարժարանաց բազմատեսակ խնդիրները կատարելու պէս կարողադրելու միջոցներէն դուրի կէն . սրտիցեալ նախնական ուսմանց թեթև մասը մատակարարելու կարող վիճակին մէջ չէին գտնուէր : Հետեարար 'ի նիստ 6 Յունիս 1874 առ ժամն մէկ քանի վիճակաց Ուսումնական խորհրդոց հետեալ Շրջորեքականը հանեց :

Մեծապատիւ Ատենապետ Գաւառական Ուսումնական խորհրդոց . . .

Գաւառի վիճակագրական ցուցակները Կեդր . Ուսումնական խորհուրդն չնկատողութեան առնելով, Գիւղորէից վարժարաններու մասին հետեալ զիտողութիւնները կը փութայ պատուարժան խորհրդոյդ ուշադրութեանը յանձնել :

Ա . Աղջկանց դաստիարակութեանը համար մասնաւոր և գլխաւոր հոգատարութիւն պէտք է, եթէ երկսեռ տղայք 'ի մի վարժարանի պարիակեւել տալ պարտաւորիք, գէթ նստած սենեակինն առանձին ըլլայ : Թիւերուն նայելով ընդհանրապէս կերեկի թէ մանկանց հարիւրին դէմ քսան ուսանող աղջկունք հագիւ կը գտնուին . աղջկանց թուոյն առաւելութեանը մասնաւոր ջանք պէտք է, և այն գիւղերը որ աղջիկ զաւակ վարժարան գրկելու բողբոլին անհոգ կամ անտարբեր գտնուէր են, յորդորէր փութան գրկել աղջիկ զաւակին 'ի վարժարան :

Բ . Ի հարկ է ցարդ ստացած էք Թաղական խորհրդոց Հրահանգը, որուն մէջ նախակըթութեան ուսմանքները սահմանուած են, և անոնք ամէն Աղգային վարժարանի մէջ անհրաժեշտ պիտի աւանդուին : Զեր գիւղորէից վարժարանաց ուսմանքն ընդհանրապէս ընթացանութիւն և գիր ըլլալով, կը խնդրեմ որ վիճակիդ ամէն գիւղորէից մէջ հոգ տանիք հետըհետէ սահմանուած նախակըթական ուսումներն ընդհանրացնելու . որ ուրիշ միջոցաւ չըլլար, բայց եթէ քաղաքի երկսեռ վարժարանաց վրայ յամենայն դրութենէ աշխատելով, և գիւղորէից համար բարեկիրթ վարժապետներ հասցնելով : Եթէ արդէն վարժարաններէդ հասած թէ մանչ և թէ աղջիկ ընտիր աշակերտներ կան, կրնաք յարմար դատած գիւղերուց մէջ վարժապետ կարգել, կամ թէ իւրաքանչիւր գիւղէ յաջողակ աշակերտներ բերել տալով, կրթել վարժարանացը մէջ, և ապա զրկել նոյն գիւղերը դաստիարակութեան :

Այս քանի մը զիտողութիւնները ներկայացնելով սրատուարժան խորհրդոյդ, մեծ յոյս ունիմ որ դաստիարակութեան ամենալավ տղայք առջև ձեր անձնուէր աշխատութիւնները պիտի բարեհաճիք բազմապատկել, և բիշտտեկն ընդհանոր վիճակիդ բարոյական մտաւորական և նիւթական զարգացմանը ձեռնադրուած ըլլալու փառքը վայելել :

Սկնդէա սպասելով գրութեանս պատասխանուոյն :

6 Յունիս 1873
Խորհրդարան Ուսում . Խորհրդոց

Վ Ե Ր Զ Ա Ւ Ն Ն

Ուսումնական խորհուրդս իր պաշտօնաւարութեան համարատուութիւնը համառօտիկատարելէն ետքը պարտ անձին կը համարի հայեացք մը նետել այն գործառնութեանց վրայ, որոց համար աշխատած բայց պարագաներուն բերմամբը անոնց կատարումը իր յաջողութեան թողելու պարտաւորած է : Այս անկատար թողած գործառնութիւններուն գլխաւորներն են :

1. Վարժապետանցի մը կամ կնիքակալական վարժարանի մը հաստատութիւնը, որոց կարևորութիւնը անհրաժեշտ է, և ուրախութեամբ կ'ըսենք որ ուղղակի այս հաստատութեանը դէմ խօսող չի կայ : Բայց հիմայ ներկայ ազգային վարժարանները այնպիսի կերպարանք մ'առած են որոց համար հիմա դաստիարակութիւնը իրրեարուեստ սովորող դաստիարակներու պէտքն անհրաժեշտ եղած է, անանկ որ՝ ուր որ այս անձինքը կը պակասն՝ այն վարժարանները ամենեկին յոտաւազմութիւն չունին և հոն աշակերտք միայն ժամանակ վատնելու կըթան և ոչ բան սովորելու, և որ շարն է, վարքերնին կապականեն, ըստ կը լինէր որ տուներնին միայն, վասն զի եթէ տան մէջ բան չէին սովորէր, գոնէ վարքերնին անարատ կը մնար, և որովհետև մեր ազգային վարժարանաց շատն մէջ, չունէր ամենուն մէջ, կը

սրահին այդ ուսեալ դաստիարակները, ուստի մեր ազգային վարժարաններու շատն ալ իրենց անուան համաձայն արդիւնք չունին : Արդեւ թէ դաստիարակութիւնը ազգի մը կենսական և անենառաջին գործն է, վարժարաններն ալ ազգի մը առաջին կարեւոր հաստատութիւններն են, և դաստիարակներն ալ ազգի մը կենսական սրաշունչներն են, և դաստիարակիւնը կանոց կամ վարժապետանոցն ալ առաջին և կենսական հաստատութիւնն է, արդ այս հաստատութեան ետ մնալու արտաճառ եզրոյնները ազգային յառաջադիմութեան թշնամի և ազգին կործանումը ուզողներ պիտի համարուին : Ըստ մեզ ազգը ամէն բան ետ ձգելու և միայն ասոր համար աշխատելու է, վասն զի ազգը առանց դաստիարակի՝ վարժարան, և առանց վարժարանի՝ դաստիարակութիւն և յառաջադիմութեան չի կրնար ունենալ, և առանց յառաջադիմութեան մարդ չի կրնար ապրիլ այս դարուս մէջ : Դաստիարակութեան խնդիրը կենաց և մահու խնդիր է, երբէք անհոգութիւն և երկարաձգում չի վերցնէր, բաւական է այսչափ ժամանակի կորուստ :

2. Ուսումնական կաճատի մը և Կ. Պօլսոյ վարժարանաց համար ընդհանուր տեսլի մը հաստատութիւնը : — Ասոնք այնչափ կարեւոր են, որ առանց ասոնց ոչ լեզուներնուս ուղղութիւն մը կրնանք տալ, և ոչ կանոնաւոր դասագրքեր կրնանք ունենալ և ոչ ալ կրնանք հսկել Պօլսոյ ազգային վարժարանաց վրայ :

Արդեւ թէ Պօլսոյ ազգային վարժարանները, որ Կեղրոնական Վարչութեան աչքին տակն են, Ուսումնական խորհուրդն անկարող ըլլայ հսկելու և դանձր բարեկարգելու, Պաշտօնական վարժարաններն ինչչափ կարող պիտի ըլլայ հսկել և դանձր բարեկարգել :

3. Այս ամէն բարեկարգութիւնները անթերի կատարելու համար դրասի պէտքն դրասի եղած է, և Կեղրոնական Վարչութիւնները դաստիարակութեան համար հաշուեկշռոյն մէջ գումարներ յատկացնելու են : Մինչև այսօր ազգային դաստիարակութիւնը Պարսկան խորհրդոց տկար ջանիցը յանձնուած է, անոր համար իրաւամբ դանդառներ կ'ըլլան թէ ազգային դաստիարակութիւնը բարձի թողի եւ զած է, և կամ բոլորովին յետնեալ վիճակի մը մէջ կը գանուի :

Ուստի դաստիարակութիւնը ազգին մէջ օրինաւոր կերպով ծաւալելու համար՝ հարկ անհրաժեշտ է անմիջապէս :

Ա. Հաստատել Կեղրոնական վարժարան մը կամ վարժապետանոց մը :

Բ. Սահմանել Ուսումնական կաճառ մը և Կ. Պօլսոյ վարժարանաց համար ընդհանուր Տեսուչ մը կամ տեսուչներ :

Գ. Որոշել Կեղրոնական Վարչութեան հաշուեկշռոյն մէջ դաստիարակութեան համար գումար մը :

ԱՏՈՐԱԳՐԵԱՆ,
Ի 10 Յունիսի 1874

ԱՆԿԱՄՔ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԳՈՅ

ՈՒՄՈՆ ՄԻՔԱՅԵՆԵԱՆ Կանկարչու
ՏԷԼԵՄԱՔ ԷՔՍԷՐԱՅԱՆ Կանկարչոյի
ՅՈՎՍԷՔ ԿԱՆՉԱՅԱՆ
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԹԻՒՆԵԱՆ

Գիւսակաղպիկ
Ե. Ե. ԹՈՒՂԱՅԵԱՆ

Գ Ի Ն 4 Ղ Ր Ո Ի Շ

ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍՆՏՈՒԿԻՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎՈՅ ԾԱԽՈՒՑ ՅԱՏԿԱՅԵԱԼ

ԿԸ Ժախուի Ի Դիւանատան Պատրիարքարանի , և ԿԸ գտնուի
Եկեղեցեաց բանկայները :

Handwritten signature

« Ազգային գրադարան »
17064
NL0050812

